

קול זהר

פנינים יקרים מליקטים מספר קול רודי עה"ת ומועדים מאת הרב"ג רבי רודי פראנר שליט"א
נשיא דהתאחדות קהילות החרדים בעיר הבירה לונדון יצ"ו

צו את אהרן וגו' זאת תורת העלה וגו' (ו' ב').

וברש"י אין צו אלא לשון זירוז וכו' אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס ע"ש ולכאורה תמוה מה חסרון כיס יש כאן לכהן ואם משום דבעולה אין לו שום חלק בבשר הלא הישראל שמביא את העולה יש לו חסרון כיס גדול הרבה ממנו שלא רק שאין לו חלק בבשר אלא גם שילם עבור בקרבן ויש לו חסרון כיס בפועל ולמה לא נאמר האי לשון צו שהוא זירור אלא לכהן ובשפת"ח מפרש כאן דהאי חסרון כיס קאי אשני כבשים שהיו מקריבים תמידים בכל יום ונראה דאה"נ דוקא לזה נתכוין רש"י וביאור הדבר הוא דרך שם מרגיש הכהן חסרון כיס וה"ט דבתמידי הצבור כל ישראל שותפין שכולם שוקלים מחצית השקל וגם הכהנים שוקלים עמהם כדמבואר בשקלים פ"א מ"ד דפליגי בזה תנאי אי מחוייבין לשקול או רשאים לשקול ולהלכה קיי"ל דמחוייבין ובזה יש להם חסרון כיס שכל ישראל יש להם כפרה וריצוי בתמידים ולא עושים דבר חוץ מנתנת שקליהם ואילו הכהנים בנוסף לקשליהם שנותנים עוד צריכים לעבוד בחנם בהקרבת התמידים עבור טובת וכפרת הצבור וכפרתם שוה לשל צבור ואינה יתירה משלהם ולא מקבלים כלום עבור עבודת זו ואפילו חלק בבשר אין להם נמצא דאין להם שום יתרון לא בגשמיות ולא ברוחניות על אחיהם ישראל רק חסרון כיס של עבודה וטירחא בחנם וזה להם סיבה לתערומת וצורך של זירוז משא"כ כשמקריב עולת נדבה של ישראל ששילם עבורה שלהאי ישראל אין כאן הרגשת חסרון כיס דהלא מקבל ריצוי וכפרה עבור ממונו ואילו הכהן יודע שלישאל היתה כאן הוצאה וחסרון כיס יותר ממנו ובזה אינו מרגיש שמנצלים אותו אם צריך לעבוד שאינו מרגיש שאחרים נשכרים על ידי הטיירחא שלו בחנם.

ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן וגו' (ו' ג').

וברש"י ד"ה מדו בד בא"ד מה ת"ל מדו שתהא כמדתו וד"ה על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינתיים ע"ש צריך להבין למה פעמיים מרומז דוקא בפרשת תרומת הדשן ענין הבגדים שיהיו כמדת הלוּבש וגם בלי חציצה ואולי יש לומר בזה דהנה עיקר יסוד מצות תרומת הדשן להורות הכנעה שאין הכהן מסוגל להעלות אברי הקרבנות באש להיות דבר רוחני לגמרי אלא נעשה דשן ובכל יום לפני שמתחיל העבודה כדאי לו לזכור ענין הדשן הנשאר מאתמול וע"כ נקבעה מצות תרומת הדשן כל בוקר לפני העבודה וכמ"כ מצות בגדי כהונה י"ל דבאה להורות הכנעה שלא יחשוב הכהן שע"י לבישת הבגדים יכול לעלות למדרגה גדולה יותר מהיכן שהוא עומד אלא

ידע שהבגדים הם כמדתו היינו כמדרגתו וגם אין חציצה בינו לבגדיו ואין הבדל בין בשרו לבגד וכל ענין לבישת הבגד רק לצניעות ורק לפי מדרגת בשרו ומדתו של הכהן.

לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים וגו' מאשי ה' כל אשר יגע בהם יקדש וגו' (ו' י').

יש לומר דמה שכתוב בסוף הפסוק השני כל אשר יגע בהם יקדש הוי נתינת טעם להא דכתיב לעיל לא תאפה חמץ חלקם והיינו דהא דגם חלקם של הכהנים אסור להיות חמץ ה"ט דכיון דנוגע חלקם במה שמפרישין לאשים והיינו הקומץ הרי נתקדש חלקם ע"י נגיעה בקומץ בקדושתו ודינא הוא דלא תאפה חמץ גם חלקם דומיא דקומץ.

כל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם לדרתיכם מאשי ה' כל אשר יגע בהם יקדש (ו' י"א). וברש"י כל זכר אפילו בעלי מומין ע"ש יש כאן רמז דבעל מום שאינו יכול לעבוד מ"מ אם אוכל מן המנחה עי"ז יתקיים בו כל אשר יגע בהן יקדש שהאכילה והנגיעה בה תקדש אותו.

והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה חק עולם וכו' (ו' ט"ו).

וברש"י ד"ה תחתיו מבניו מפרש המשיח מבניו תחתיו דהיינו שצריך לסרס הפסוק ואולי יש לפרש דרך דרוש דבכוונה כתוב תחתיו מבניו דהנה מנחת חביתין מורה על הכנעה וע"כ עושה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב כדמבואר לעיל פסוק י"ג דכל שהוא מחצה מורה על הכנעה שאינו דבר שלם דומיא דמה שדרשו אצל מחצית השקל ולגבי כהן הדיוט סגי שיראה הכנעה בשעה שנכנס לעבודה להראות דאינו מתגאה אבל אח"כ שעובד יחד עם אחיו הכהנים והוא שוה להם אינו מרגיש עוד גאות במיוחד ורק כ"ג שתמיד למעלה מכל אחיו צריך להראות הכנעה כל זמן כהונתו וע"כ מצותו בחביתין חק עולם ואולי מש"ה כתוב והכהן המשיח תחתיו מבניו שאולי יחשוב הכהן המשיח הזה שבא תחתיו של אהרן שהוא באמת שוה לו ובדין הוא דנתמנה להיות תחתיו ומש"ה נבחר ע"כ ממשיך הפסוק לומר לו שאינו כן אלא כל זכותו מפני שהוא מבניו ועליו לזכור הדבר ולהכנע וממילא גם להביא חביתין חק עולם.

דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת וגו' (ו' י"ח).

ואח"כ ז' א' כתוב וזאת תורת האשם וגו' במקום אשר ישחטו את העלה ישחטו את האשם וגו' ויש להבין למה לגבי חטאת כתוב תשחט לשון נפעל דקאי על הקרבן ואצל אשם כתוב ישחט לשון פועל דקאי על המקריב ועוד למה לגבי עולה מצינו שתי הלשונות כאן לשון תשחט ושם לשון ישחטו

האנשים ועיקר מעלת העשיר לעשות צדקה וידעו כי אני ה' עושה כל אלה בארץ היינו דכיון שהקב"ה רוצה בזה ע"כ נתן להם את מעלתם החכמה והגבורה והעושר שהם יהיו שלוחי דרחמנא לחסד ולמשפט ולצדקה וא"כ למה יתהללו במעלתם אלו לצורך עצמן ולגאותם עליהם לדעת שהכל בא מהקב"ה לתכלית הנ"ל שהוא רוצה שיקיימו רצונו ית' בעינינים האלו בעולם והוא נתן להם הכלים לזה.

[ערב פסח שחל להיות בשבת] ויצא אל המזבח וגו' וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר וגו' (ט"ז י"ח).

היינו שמערב דם הפר עם דם השעיר כשיוצא ממקום הפרכת לזרוק הזריקות על מזבח הזהב ללמדנו דגמר הכפרה בזמן שחוזרין ויוצאין לחוץ באה ע"י אחדות הפר של כה"ג עם השעיר של העם שגדולי ישראל מתאחדים עם פשוטי העם דהאחדות היא שומר ומגן במקום שליטת החיצונים וכמ"כ ראינו אצל קרבן פסח שקרב היום ודוחה שבת שאחרי שכל ישראל הקריבו את פסחיהם כל בית אב את שלו אמר ר"י במתני' דפסחים ס"ד. שהיה ממלא כוס אחד מדם הערובות שבקרקע העזרה וזרקו זריקה אחת ע"ג המזבח שמא לא נזרק כדין דמו של אחד מהם היינו שאם לא היה ראוי לזריקה בפ"ע מ"מ ע"י אחדות עם שאר ישראל יכול גם הוא לצאת ידי חובתו וביותר בערב פסח שחל להיות בשבת שהשבת זכר למעשה בראשית והפסח זכר ליצ"מ ומתאחדים ביום אחד בקיום מצות אלו אמונת ישראל בחידוש הבריאה ובנצח ההנהגה גורמת אחדות זו ליתרון השפעות טובות וריצוי מן השמים.

והנה חטאת דינה שיכולה לבא בת דנקא דמים פחותים ואשם צריך דוקא שיהא איל בערך שקלים יותר יקר וס"ד לומר דעיקר מצות החטאת היא מצד המקריב לא מצד הקרבן הנקנה בזול שצריך המקריב להתבזות להביא לעזרה חטאת ולהתוודות שעבר עבירה חמורה וכו' ע"כ הדגישה תורה דגם הקרבן הוא חשוב ומש"ה כתוב תשחט ואצל האשם הוא איפכא דס"ד אמינא דהמקריב אין צריך כ"כ כפרה שאדרבה הוא צדיק שאפילו על ספקו מביא קרבן מרוב חסידותו והעיקר הוא הקרבן שעולה לו דמים יקרים קמ"ל דגם המקריב יש לו חשיבות בהאי כפרה וע"כ כתוב ישחטו ובעולה מצינו שהיא חשובה משתי הבחינות בין מצד המקריב שמביא דורון בלי חיוב וא"כ ודאי שהוא חשוב ומרוצה וגם מצד הקרבן שכולו כליל והוא מרוצה לגבוה וע"כ אמרה בה תורה שתי הלשונות תשחט וישחטו.

בהפטרה כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל

וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ וגו'. יש לומר דהכוונה שאל יתהללו כל אלו כאילו המעלות האלו שלהם הם אלא ידעו שכל מה שיש להם בא מהקב"ה דעיקר מעלת החכמים לעשות חסד [כדמצינו חכם לב יקח מצות דקאי אמושה רבנו שעסק בארוננו של יוסף כאשר שאר ישראל היו עסוקים בלקיחת כלי זהב וכלי כסף מהמצריים דכדי לעשות חסד אמיתי צריך להיות חכם לב] ועיקר מעלת הגבור לעשות משפט שבגבורתו יכול להעמיד המפשט בין

הגדה של פסח

תחילת הגאולה וע"כ קודמת לחיפוש וביעור של חמץ המראה על תיקון הרע.

בכל ההגדה לא מוזכר משה רבינו.

אלא רק פעם אחת לבד ועוד בדרך אגב בפסוק שאצל שירת הים ויאמינו בה' ובמשה עבדו וגו' ונראה דבכוונה סידרו חכמים כן כדי להדגיש שעיקרה של מצות סיפור יצ"מ תהא ענין של והגדת לבנך וכו' מסורה מאב לבנו דכל משפחה וכל בית אב צריכים לקבל ולמסור קבלה זו הבאה להם מאבותיהם שהם עצמם יצאו ממצרים וראו את הכל ואין כאן מסורה של רב לתלמידיו לבד דמצות הלילה היא להעיד דכל מה שקרה אז במצרים עם כל הנסים הכל היה לעיני כל ישראל שהם עצמם ראו במו עיניהם ואין זו שמיעה ממושה רבינו ככל שאר מצות התורה וממילא מתחזק ומתוודא הענין אצל כלל ישראל ביתרון אמונה וכעין דברי הרמב"ם פ"ח ה"א מהל' יסוה"ת לגבי מעמד הר סיני שמביא מקרא דכתיב פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו' ועוד כתיב הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם וגו' שכיון שכל ישראל שמעו

שואבים מים שלנו לצורך אפית מצת מצוה. מצותה ערב פסח בבין השמשות לפני הלילה וידוע דמים מרמזים לחסדים

ואח"כ בודקין את החמץ בתחילת הלילה וחמץ מרמז ליצה"ר שצריך לבער שליטתו לפני כניסת החג ולכאורה הסדר הפוך ממה שכתב קרא סור מרע ועשה טוב דמקודם צריך לבער הרע ורק אח"כ לעשות טוב ונראה דשאני פסח דגם יציאת מצרים באה ע"י אתערותא דלעילא לבד בחסד חנם מהקב"ה שישאל לא היו ראויין אז בזכות עצמם לגאולה ורק אח"כ כשיצאו במדבר באמונה ובטחון וצדה לא עשו להם התחילו לנקות את עצמם מהזהומא של מצרים וליטהר מטומאתם בעבודת עצמם במשך מ"ט יום עד שהגיעו למדרגה הראויה לקבלת התורה וע"כ גם מתחילין סדר הלילה בבחינת גדלות בקידוש על הכוס שהוא כוס ראשון מד' כוסות ששותין בהסיבא ואח"כ חוזרין לקטנות בשעת אכילת כרפס שהוא ירק זל ונאכל שלא בהסיבא ובלי ל' ב' גם מתחילין לספור ספירת העומר לתקן את הפגמים מיום מעט מעט דרגא אחר דרגא ועתה מובן למה שאיבת מים שלנו שהם מי החסד הרי היא כנגד חסד חנם של

של ורחץ מכוון כנגד וי"ו שבשם הוי-ה שהוא אות ראשון של חלק השני של השם ו"ה ומכוון כנגד ז"א דעתה באכילת הכרפס מתחילין בקטנותו של ז"א והוא כרפס ירק עני הבא מן ההפקר פעטרישק"א והיינו משום דעתה המצב הוא יחץ שהשם הוי-ה חלוק לשנים שחלקו השני אינו יונק כדבעי מהחלק שלמעלה ממנו ואח"כ ע"י מגיד מתעלין ומגלין כל גילויי החסבדים שעשה הקב"ה עם ישראל ומגיעים לרחצה שבו אות ה"א שהוא הה"א ראשונה של השם והוא כנגד א"ע שעתה כבר חברנו את השם כולו וז"א כבר מקבל מא"ע ומכל האורות שלמעלה

הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכו'.

קשה דכאן משמע דעיקר מצות המצה היא לזכרון ללחם העוני שאכלו אבותינו בהיותם במצרים ואילו אח"כ בהיהא דר"ג כל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ידי חובתו וכו' מפורש דמצה היא על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות ולא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתממה וגם צדה לא עשו להם ע"ש דלפ"ז המצה היא לזכרון השבח של הגאולה ושל הבטחון של אבותינו שיצאו ובטחו בה' ולא התמהמהו להכין לעצמם איזה צדה טובה וי"ל דשני הענינים תלויין זב"ז והיינו דאע"פ שהמצה היתה לחם עוני שלהם בהיותם במצרים וא"כ בשעת גאולתם מסתבר שחשבו שיוכלו להשתחרר מאכילה פחותה ועניה זו ולזכות ללחם של בני חורין אעפ"כ לא התמהמהו ולא המתינו ויצאו עם מצה זו לבד בידם אע"פ שהיתה להם הלחם של השעבוד וזה הוא שבח שלהם שמראה על גודל האמונה שהיתה בלבם.

מה נשתנה הלילה הזה וכו'.

בהני ד' שאלות שהבן שואל נראה לכאורה דרך שתי הראשונות בענין מצה ומרור יש בהם משום זכרון יצ"מ משא"כ שתי האחרונות בענין הטיבולים וההסיבה ענינם במצות הלילה והנהגת ליל הסדר ואין בהם ענין לסיפור יצ"מ וא"כ האין מתרץ אותן האב כשהוא מתחיל ומספר עבדים היינו וכו' [וגם ר"ג אח"כ מזכיר דרך מי שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובתו אבל אינו מזכיר כלל ענין הטיבולים וההסיבה] ונראה דבאמת שאלת הטיבולים מכוונת כנגד המרור שכל עיקר ענינו של טיבול הראשון להדגיש שינוי בהנהגת ליל זה וע"כ ישאל הבן על צורת אכילת המרור בטיבול ויוכלו להסביר לו שהיתה מרירות בשעבוד מצרים והיא נמתקה ע"י היציאה משם כמו שהמרור נמתק בחרושת ושאלת ההסיבה מכוונת כנגד המצה שיראה הבן שאוכלים בגינוני שררה בהסיבה ויוכלו להסביר לו שיש בה ענין של חירות וה"ט שבמצה יצאנו ממצרים לחירות עולם.

מה נשתנה הלילה הזה וכו'. הא לא נכללה בהני ד' שאלות ענין הד' כוסות שישאל הבן שבכל הלילות אין אנו שותין ד'

ממילא יקבלו כל הדורות את מצות התורה כשימסרו האבות את הדבר לבניהם אחריהם דאין זה לימוד וקבלה מיחיד או נביא הבא למסור ולספר מה שהוא לבדו ראה או שמע ע"ש וע"כ גם מזכיר הרמב"ם פ"ז ה"ב מהל' חו"מ דלבן טיפש מזכיר האב מה שקרה לאבותיו שלו דזו עיקר תוקף מסורת זו ורק לבן חכם שהוא מסוגל להבין יותר מזכיר גם את הניסים שנעשו והמצות שניתנו ע"י משה רבינו ע"ש

בג' ענינים חלוקה מצות סיפור יצ"מ דליל פסח ממצות הזכרת יצ"מ שבק"ש של ערבית.

ואלו הם דבליל פסח בעיני א' שיהיה הסיפור דרך שאלה ותשובה ב' שיתחיל בגנות ויסיים בשבח ג' שיאמר פסח מצה ומרור ונראה דבעל ההגדה מרמז לנו היטב ג' ענינים אלו מיד לאחר שדרש בן זומא שתיאמר יצ"מ בכל לילה כדי שנדע ההבדל שבין אמירת יצ"מ זו דק"ש לבין מצות סיפור יצ"מ דליל פסח א' שמביא מיד ענין הארבעה בנים ללמד דסיפור יצ"מ של לילה זו בעי להיות בדרך תשובה של האב לשאלות הבנים ב' שאח"כ אומר שמתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו וכו' ועתה קרבנו המקום לעבודתו וכו' ושוב מספר מירידת יעקב למצרים ומעבדות בניו שם ועד שבאה להם הגאולה עם הנסים ובשתי בחינות אלו מתחיל בגנות ומסיים בשבח בין לרב ובין לשמואל דפסחים קט"ז. ג' ולבסוף מביא מימרא דר"ג כל שלא אמר שלשה דברים אלו וכו' פסח מצה ומרור וכו'

ולא רק זו אלא דמצינו לדייק דג' ענינים הנ"ל המיוחדים לליל פסח מרמזים לשאיפה לגאולה העתידה א' דדרך שאלה ותשובה מרמז דאף דגאולת מצרים היתה באתערותא דלעילא לבד מבקשים שגאולה העתידה תבא לנו בדרך אתערותא דלתתא כדי שתהיה לה קיום חזק בבחינת זכו אחישנה וזה ענין השאלה ששואל הבן את אביו וכמ"כ אנו באים בשאיפה וברצון להתקרב ולבקש מאבינו שבשמים ב' וגם מתחילין בגנות ומסיימים בשבח שעוונותינו גרמו לנו שגלינו אבל נשארנו נאמנים לה' ולתורתו ומבקשים ליגאל בזכות זו ג' והא דמזכירין מצה ומרור מצה נהמא דמהימנותא ע"ש האמונה שנשארה בלב אבותינו וגם יצאו עם בצקם ואפו עוגות מצות וגם צדה לא עשו להם ומרור שמרמז ליסורין שעברו עליהם ובהזכרת האמונה של במצה והיסורים של המרור מבקשים לזכות ליגאל

ולפ"ז גם מחלוקת בן זומא עם חכמים יש לומר שתלויה בהנ"ל דבן זומא ריבה מכל ימי חייו חיוב אמירת יצ"מ שבק"ש וחכמים אמרו דהאי קרא בא לסיפור יצ"מ של ליל פסח שעל ידי סיפור כזה בהוספת ג' דברים הנ"ל נזכה להביא את ימות המשיח.

ורחץ רחצה.

שני סימנים אלו פירושם שוה ומכוונים לנטילת ידים אלא דבלשון ורחץ יש בו אות וי"ו ובלשון רחצה יש אות ה"א והנה הסדר הוא ורחץ כרפס יחץ מגיד רחצה וכו' ולפ"ז י"ל דוי"ו

לכם דאע"ג דיש לאביו להקהות את שיניו מ"מ עיקר מצותו להחזירו למוטב והיינו לתת לו בינה והבנה חדשה בדבר שהיה מוטעה בו לגמרי כולנו זקנים מכוון כנגד הבן התם שהיה תם ובור וע"י סיפור יצ"מ ששמע מאביו נעשה זקן איזה זקן זה שקנה חכמה וכולנו יודעים את התורה מכוון כנגד הבן שאינו יודע לשאול שאחרי שאביו מלמדו כבר יודע לכה"פ את החלק הזה של התורה וממילא גם יודע לשאול ועל פי דרכנו זה מרמז לנו בעל ההגדה כאן באומרו ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר וכו' דלא תימא דהני ד' בנים אחרי שסיפר להם אביהם מענין יצ"מ יצא הוא והם ידי חובתן אלא גם לאחר שהוא אמר להם והם שמעו ונשתנו ונתעלו כל אחד לפי ענינו ודרגתו מצוה לכולם להמשיך ולספר ביצ"מ.

מעשה ברבי אליעזר וכו' ורבי אלעזר בן עזריה וכו' והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה וכו'.

לכאורה תמוה האך היה ראב"ע מסיב עמהם כל הלילה עד שבאו תלמידיהם להודיעם שכבר הגיע שחרית הלא ס"ל בשלהי פסחים דזמן אכילת ק"פ רק עד חצות מה"ת וסיפור יצ"מ מצותו היא רק כשמצה ומרור מונחים לפניך כדדרשינן אח"כ מקרא דבעבור זה והם אינם מונחים לפניך אלא רק יחד עם ק"פ דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ולאחר חצות נפסק כבר זמן קיום כל אלו אלא דאהא גופא יש לתמוה דדריש אח"כ ואומר ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך למה השמיט ק"פ שהוא עיקר מצות הלילה ובודאי דכשאמרה תורה בעבור זה לא דיברה מזמן שאין ביהמ"ק קיים ונתבטל ק"פ ואולי י"ל דאה"נ דלאחר חצות לראב"ע כיון דאין עוד מצוה לאכול ק"פ ה"ה דאין מצוה לאכול מצה ומרור אלא דכ"ז רק בנוגע למצות אכילתו אבל לענין מונחים לפניך איכא לחלק דק"פ אחר שנגמרה מצות אכילתו יש בו משום חשש נותר וע"כ אסור להניחו לפניך שמא יבא ליכשל באכילת נותר אבל מצה ומרור אפשר עדיין להניחם לפניך אף אי בטלה מצות אכילתם וע"כ דייקו להשמיט מהדרשה ק"פ ואמרו רק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך שהם יכולים לישאר לפניך כל הלילה וממילא גם מצות סיפור יצ"מ לראב"ע יתכן דזמנה כל הלילה.

עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתיאמר יצ"מ בלילה עד שדרשה בן זומא וכו'.

מכאן רואין דבמקום שיש צורך אין משא פנים בתורה דכשראו התלמידים שכבר הגיע זמן ק"ש של שחרית לא הססו ולא חששו לכבוד רבותיהם והפסיקו אותם וכמ"כ ראב"ע אע"פ שנעשה נשיא והסכימו מן השמים על נשיאותו שבדרך נס נתהפך ליראות כזקן בן שבעים שנה בהיותו עוד צעיר לימים עכ"ז לא זכה שיקבלו ממנו תלמידי הישיבה שיש חיוב להזכיר יצ"מ בלילה עד שהוכיח להם מדרשה מוכחת של בן זומא דאיכא חיוב וה"ט דאין משא פנים בתורה.

כוסות והלילה הזה ד' כוסות נראה דכיון דבשלהי פסחים פ"י מ"ז תנן בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות שותה וכו' א"כ לא ניכר כלל שהן דוקא ד' כוסות וממילא לא קשה לו דשתית יין כשלעצמה היו רגילין בה כל השנה וכן מוכח גם משאלות הבן אצל מצה דאין הבן שואל שבכל הלילות אפילו אם אוכלין מצה אין אוכלין דוקא ג' מצות והלילה הזה ג' מצות וה"ט דיכול להוסיף ולאכול יותר מג' מצות וא"כ אין כאן תמיה דלא ניכר שיש כאן מספר מסויים ומשונה.

שבכל הלילות אין אנו מטבילין וכו'.

נראה דיש כאן רמז להא דשאל משה רבינו ע"ה מאת הקב"ה בפרשת כי תשא [שמות ל"ג י"ג] הודיעני נא את דרכך וגו' שהגמ' מפרשת בברכות ו. שנתקשה למה יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכאן שואלים למה בלילה הזה מטבילין שתי פעמים פעם אחת כרפס במי מלח שהכרפס מתוק ומי מלח הם חמוצים ומרמז לצדיק ורע לו ופעם שניה מרור בחרוסת שהמרור מר והחרוסת מתוקה ומרמז לרשע וטוב לו.

עבדים היינו לפרעה במצרים וכו'.

יש לעיין האך מתרצים בזה את השאלות ששאל הבן את אביו ונראה דבהא דממשיך ואומר ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביצ"מ וכו' מתרץ למה בלילה הזה כולו מצה דעיקר ההבדל שבין מצה לחמץ הוא דמצה נגמרת לגמרי כפי מה שהאדם לש אותה ולא נשתנית כלל מכח עצמה משא"כ חמץ שאחרי הלישה העיסה מתחמצת ונשתנית ומתגדלת מעצמה וע"כ באכילת מצה אנו מעידים דכל היות העולם וכל הקורה בו הכל הוא מעשה ה' ואין דבר שנעשה מעצמו דכל העולם בידי הקב"ה כמצה שאין בה שום דבר אחר ממה שהעושה אותה נתן בה ומש"ה אפילו כולנו חכמים וכו' כדאי להרבות לספר ולגלות כל פרט מכל המכות שהיו במצרים להראות שהיתה בכולם יד ה' וכדפליגי אח"כ ריה"ג ור"א ור"ע אם במצרים היו עשר או ארבעים או חמישים מכות דכל המוסיף לספר מוצא יותר גילויים ממעשה ה' בכל מכה ומכה ולכל זה מרמזין במה שאוכלין מצה.

ובזה יש לפרש הא דאח"כ באו התלמידים לומר רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית דע"י שסיפרו החכמים ביצ"מ כל הלילה גילו כ"כ גילויי השגחה פרטית בכל מקרי העולם עד שחשכת לילה והיינו ההסתר נתבטל לגמרי והרגישו התלמידים דכל העולם מלא אור ה' וראוי לשבח להקב"ה ולקבל עול מלכות שמים בבחינה זו של גילוי גמור.

ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר וכו'.

אולי י"ל דהני ד' לשונות מכוונים כנגד הד' בנים המוזכרים אח"כ לאחר ששמעו ולמדו מאביהם עניני יצ"מ והיינו דכולנו חכמים מכוון כנגד הבן החכם שהיה כבר חכם לפני ששמע מאביו ואינו משתנה דאינו צריך להשתנות וכולנו נבונים מכוון כנגד הבן הרשע שאמר מה העבודה הזאת

אראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו'.

לכאורה מה ענין חיוב הזכרת יצ"מ בכל לילות השנה אצל חיוב סיפור יצ"מ דליל פסח וי"ל דכאן רואין דראב"ע שהיה גדול בדורו ונתמנה להיות נשיא למעלה משאר החכמים בכ"ז לא זכה למצא מקור למצות הזכרת יצ"מ דכל לילה עד שדרשה בן זומא מהאי קרא דכל ימי חיך אע"ג דבפשטות כבר למד ודרש ראב"ע פסוק זה עשרות פעמים וא"כ רואין דאין קץ להא דיכול להתגלות בתורה כל שמרבים לעיין ולדרוש בה ויש מכאן סיעתא להא דאמרה ההגדה לפני כן וכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח דה"ט דכל שירבה לספר ולדרוש הפסוקים המדברים מענין זה ודאי דיתגלה לו ג"כ ענינים חדשים שעדיין לא ראה.

ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות וכו'.

לכאורה י"ל דראב"ע לשיטתו דאית ליה בפסחים ק"כ: דאכילת פסח מה"ת רק עד חצות והיינו דעיקר קיום המצוה בזמן שהחושך מתגבר בעולם דס"ל לראב"ע דעיקר הידור קיום המצות הוא מתוך הסתר גמור והתחזקות באמונה ובבטחון ושלא ע"מ לקבל שום פרס וע"כ רצה להביא ראיה דגם יצ"מ עיקר הזכרתה תהיה בבחינת לילה והסתר אבל ר"ע דפליג שם וס"ל דאכילת פסח מה"ת עד הבוקר אית ליה דקיום המצוה נמשך עד שהחושך מתמעט מחצות ואילך דצריך שהמצוה תביא בפועל התגלות ומאור פנים וא"כ ה"ה דיצ"מ מצותה להביא לימות המשיח והיינו שעל ידה נביא בפועל את המשיח.

וחכמים אומרים ימי חיך העה"ז כל ימי חיך להביא לימות המשיח וכו'.

מובא שהח"ח הוכיח דגם לימות המשיח יהיה עונש על מספרי לשה"ר מדכתיב לגבי הנחש ועפר תאכל כל ימי חיך וכו' דכל ימי חיך דרשו כאן חכמים להביא לימות המשיח אלא דא"כ יש לשאול דנמצא דלא יהיה עונש על מספרי לשה"ר בעה"ז בלילה דחכמים פליגי על חיוב הזכרת יצ"מ בק"ש דלילה כיון דלדעתם הפסוק שדרש בן זומא לחיוב זה דרשו הם להביא לימות המשיח ולא ללילה ונראה דל"ק דשאני אצל ק"ש דכתיב בה וראיתם אותו בפרשת יצ"מ גבי מצות ציצית ומזה היה ס"ד למעט חיובא דלילה [עי' רש"י ברכות י"ב:] מש"ה בעינן ריבוי ללילה אבל היכא דאין מיעוט לא צריך ריבוי ללילה.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא וכו'.

י"ל דהני ד' ברוך מכוונים לד' אותיות של שם הוי"ה ולד' עולמות אבי"ע דברוך המקום היינו יו"ד ראשונה של שם כנגד א"א כתר עליון עטרא דחכמה עולם האצילות שהוא ית' מקומו של עולם לפני שבראו ואין העולם מקומו ברוך הוא היינו ה"א ראשונה של שם כנגד א"ע בינה עולם הבריאה

המקבל מא"א וע"כ אומר ברוך הוא ששהמושפע משיב כן למשפיע ברוך שנתן תורה לעמו ישראל היינו וי"ו של שם כנגד תפארת יסוד ז"א עולם היצירה שבו ניתנה תורה להנהיג אותנו בה ברוך הוא היינו ה"א אחרונה שבשם מלכות נוקבא עולם העשיה המקבלת מז"א ומשיבה ברוך הוא כדרך שהמושפע משיב למשפיע.

והא דמצינו בסדר קידוש לבנה שסידרו לומר ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונאך ברוך בוראך ג"כ ד' פעמים ברוך ולא נראה שהוא על סדר ירידת העולמות ממעלה למטה היינו משום דהלבנה כנגד בחינת מלכות ונוקבא ועולם העשיה והיא סימן לישראל ורוצין להגדילה ע"י שז"א ישפיע לה שתפרח ותתגדל בחינתה ומש"ה סידרו הני ד' ברוך בדרך אחרת ברוך יוצרך ברוך עושך כנד אותיות ו"ה שבשם הוי"ה ברוך יוצרך כנגד עולם היצירה וי"ו שבשם הוי"ה ז"א המשפיע לנוקבא ואח"כ ברוך עושך עולם העשיה אות ה"א אחרונה והוא הנוקבא שהלבנה סימן לה ונמצא שאלו כנגד חלקו השני של השם ורק אח"כ מזכירין בחינות העליונות ברוך קונאך דעולם האצילות כנגד אות יו"ד שבשם וממשיכים ומסיימים ברוך בוראך עולם הבריאה כנגד אות ה"א ראשונה.

כנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו'.

יש מקום לפרש דארבע השאלות ששואל הבן מכוונות כנגד הני ארבעה בנים דהשאלה הרביעית הלילה הזה כולנו מסובין שמראין שאנו בבחינת בני מלכים גמורים אפילו בגלותנו עתה מכוונת כנגד הבן החכם שקיבל לגמרי מסורת אביו באמונה שלמה וכיון שבטחנו שלם אין אצלו שום הסתר וע"כ גם משיבין לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן האי פסח הוא הפסח שהקריבו ישראל ביציאתם ממצרים שלא פג טעמו מעולם ועד עתה נשארה אצלנו אותה אמונה שהיתה לנו אז בראינו הנסים הגלויים שעשה הקב"ה עבורינו והשאלה השלישית הלילה הזה אנו מטבילין שתי פעמים היא כנגד הבן הרשע דאנחנו ממותיקין בטיבול את הכרפס ואת המרור העזים והמרים במי מלח ובחרוסת והיינו דאפילו מי שאינו בעל בטחון כ"כ מ"מ מתוך ההסתר והיסורין מחפש המתקה כדי לקבל הדין וע"ז הוא דמתרעם הבן הרשע למה לי טיבולים אלו להמתיק לחיק את המר דמה הועילה לנו יצ"מ הלא כבר חזרנו לגלות וליסורין ומי פתי יאמין שמאז שיצאנו ממצרים נשתפר גורלנו וע"כ משיבין לו אילו היה שם לא היה נגאל דכיון דמכחיש בתועלת יצ"מ לא נתקיימה עבורו והשאלה השניה הלילה הזה מרור מכוונת לבן התם שקשה לו מה זאת מה רוצין להזכיר ע"י אכילת מרור ומשיבין לו שהיינו בבית עבדים והיו חיינו מרורים כמרור והוציאנו הקב"ה משם והשאלה הראשונה הלילה הזה כולו מצה מכוונת כנגד הבן שאינו יודע לשאול ואומרים לו בעבור זה עשה ה' לי וכו' בעבור קיום רצון ה' לדורות באמונה פשוטה וחלקה דומיא דהאי מצה שהיא לחם נקי שלא נתחמץ בחימוץ היצר.

רשע מה הוא אומר וכו' אף אתה הקהה את שיניו וכו' אילו היה שם לא היה נגאל וכו'. משמע דוקא אם היה שם לא היה נגאל אבל עכשיו שכבר יצא עם אביו ממצרים או שנולד אחרי שכבר יצא אביו שוב נשאר בבחינת אחד מן הד' בנים ולבסוף דברה תורה כנגדו שאחר שיצאו ממצרים שוב לא ידח ממנו נדח וגם הוא ישוב מדרכו וזה ענין הקהה את שיניו להכאיב לו השינים אבל לא להוציא ממנו השינים שאז לא היו להם תרופה וחליפין עוד.

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו'

ואף אתה הקהה את שיניו ואמר לו בעבור זה עשה ה' לי וכו'. לכאורה קשה דשם בפרשת בא היכן שכתוב הפסוק מה העבודה הזאת לכם מתרין הפסוק ואמרתם זבח פסח הוא וגו' וא"כ למה לא מביא בעל ההגדה את הפסוק הזה שלכאורה מוכח מה"ת שזו היא תשובת האב לשאלה זו ובמקומו מביא תירוץ האב מפסוק רחוק מאוד בפרשת ראה ששם כתוב בעבור זה עשה ה' לי ועוד דהפסוק במקומו שאומר ואמרתם זבח פסח אינו מקהה את שיניו וא"כ מנ"ל דיש להקהות את שיניו [וכן כבר העיר בכלי יקר] והנה לקמן בהמשך ההגדה דרשינן ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך וכו' ולמה מזכירים רק מצה ומרור ומשמיטים לגמרי פסח ומשמע דפשיטא לן דפסוק זה דבעבור זה וגו' קאי אלאחר החורבן בזמן שכבר אין פסח ואולי ההוכחה לזה היא דכיון דכתיב בעבור זה עשה ה' לי וגו' וכאן דריש מלשון לי דהכוונה לי ולא לו ובע"כ דבבן רשע משתעי שמוציא א"ע מן הכלל מזה מוכח דודאי דלאחר החורבן משתעי דאילו בזמן הבית אין רשע אצלנו דגילוי שכינה חזק כ"כ דאין שום אחד מישראל פוקר א"ע וא"כ ודאי דהאי קרא מדובר לאחר חורבן וא"כ ניחא למה לא מביא כאן התירוץ הסמוך ואמרתם זבח פסח דפסוק זה ודאי בזמן שפסח קיים ואז לא מתפרש מה העבודה הזאת לכם בצורה של רשעות אלא רק כדוגמת שאלת הבן חכם מה החוקים וכו' שצוה ה' אתכם ורק לאחר החורבן דאיכא רשע אז מתפרש לכם שמוציא את עצמו מן הכלל ואז משיב לו בעבור זה שיש רק מצה ומרור ותו לא בזמן כזה אומר לו עשה ה' לי ולא לו.

ואף אתה הקהה את שיניו וכו'.

בא לרמז דהבן הרשע אף שבא בטענות רוחניות מה העבודה הזאת לכם וכו' היינו הלא כ"ז דברים שעברו כבר מזמן ומה תכלית בהזכרתם וכדומה צריך לדעת דעיקר ענינו הוא תאוות זלות של אכילה שרוצה לאכול וקשה עליו להמתין ולעשות כל הסדר עד שמגיעים לסעודת יו"ט וע"כ נקטה ההגדה לשון זה הקהה את שיניו דוקא דתדע שכל ענין כפירתו באה לו מבחינת השיניים ותאוות האכילה.

ובאופן אחר יש לכוון עוד הני ארבעה בנים כנגד ארבע השאלות ששאל הבן דהשאלה ראשונה הלילה הזה כולו מצה וכו' מכוונת כנגד הבן החכם שכל החיים באים לו בבטחון ובאמונה דומיא דמצה שהיא פשוטה ואין בה עקמומיות ומשיבין לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ובזמן הזה פירוש הענין שלא יטעום מאומה אחר המצה שישאר טעם מצה בפיו והיינו דגם בימים הבאים ישאר בידו כח וחזק האמונה שקיבל בליל זה של פסח והשאלה השנייה הלילה הזה מרור וכו' מכוונת כנגד הבן הרשע דכיון דאינו שמח בהזכרת יצ"מ מש"ה אומרים לו אילו שם לא היה נגאל ועדיין היה ראוי לו להרגיש בופו האין מררו המצרים את חיי אבותינו במצרים וימררו חיינו שלו עד היום והשאלה השלישית הלילה הזה שתי פעמים וכו' כנגד הבן התם שרואה שמטבילין כרפס המתוק במי מלח המלוחים ומטבילין מרור המר בחרוסת המתוק ואינו מבין האין מתנהגים בשתי הנהגות הפוכות כאלה ומסבירין לו דגם גלות מצרים והיציאה משם היו בבחינה כזו מר ומתוק מעורבין ועד היום יש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והכל בחשבון מלמעלה והשאלה הרביעית הלילה הזה כולנו מסובין וכו' כנגד הבן שאינו יודע לשאול שלפני שמתחילין בעשיית מצות הלילה באכילת מצה ומרור וכו' יושבין מסובין לעורר קצת תמיה לבן הזה ומיד מתחילין להסביר לו מה שעומדין לעשות ולקיים ועל מה נצטוונו כך.

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים אשר צוה ה' אלקינו אתכם וכו'

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו וכו'. לכאורה גם החכם אמר אתכם ולמה לא נדרוש אתכם ולא אותו כמו ששורשין לכם ולא לו אצל הרשע אלא דהחכם דיבר על הציווי והציווי באמת לא היה אליו שהוא לא היה שם ושואל את אביו ואת הזקנים מה היה הצווי שאתם קבלתם ונקיים אותו כולנו אבל הרשע שואל על העבודה של אותה לילה שמדבריו נראה שאינה עבדו אלא רק לכם הרי שלא קיבל אותה וזו רשעות שלו ועוד דהחכם התחיל בלשון אשר צוה ה' אלקינו וכו' והוכיח שכולל ע"ע בקבלת עול מלכות שמים יחד עם שאר ישראל ואינו מוציא א"ע מן הכלל ועוד דהרשע קרא את מצות הלילה בלשון עבודה לרמז דהיא כעבודת עבד ואינה חביבה.

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן וכו'.

יש לפרש דמש"ה משיב לו אביו כן כדי להראות לו דמצות אכילת ק"פ דוקא על השובע והראיה דאין מפטירין אחריו שום מאכל אחר ועי"ז יבין הבן שכל סדר הלילה עם כל מצות אכילה ושתייה שיש בה אינם ענינים של מילוי תאוה לאכול ולשתות אלא אדרבה עיקר אכילת הלילה שהיא הק"פ מצותה כשכבר אינו רעב אלא שבע ועושה רק לקיים צווי התורה

תם מה הוא אומר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד היציאה וכו'.

הני קראי הם בפרשת והיה כי יביאך והרי שם מקדים הפסוק את פרשת בכורות ופדיון הבן והעברת כל פטר רחם וכו' וכל פטר חמור וכו' וכל בכור אדם בבניך תפדה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת וכו' ואחרי שהביא שאלת הבן מבואר שמשיבין לו כדמוזכר בהגדה ואמרת אליו בחוזק הוציאנו ה' ממצרים וממשיכים לפרש לו דבזה מובן ענין חיוב מצות בכורה ויהי כי הקשה פרעה וכו' ויהרוג ה' כל בכור וכו' על כן אני זוכר וכו' וכל בכור בני אפדה וכו' וגומרים במצות תפילין והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחוזק יד וכו' ויש להבין למה תלויה מצות פדיון הבן דוקא בשאלת הבן התם ונראה דמכל המצות שקשורות בזכרון יציאת מצרים מצות פדיון הבן היא היחידה שמתקיימת בבן קטן בן שלשים יום ואולי הוי טעמא דכמו שהקב"ה ענש בכורי מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי וכל בכור בהמה ולא חילק בין בכור לבכור דכל בחינת בכורה של מצרים נענשה כמ"כ לאידך גיסא צריך לקדש כל בכור בבני ישראל בצורה שוה והיינו בזמן שהם קטנים ושיוין בתמותם ואין אחד גדול מחבירו וזה בחינת התם דוקא בשאלתו דיש מעלה בבחינת הבן התם על הבנים האחרים ע"י רוב תמימותו גופא דנער ישראל ואהבהו כתיב וע"י תמימותו זו בשעת הפדיון זוכה אח"כ למצות תפילין שבסוף הפרשה שהיא בחינת מוחין דגדלות שכל עיקרה של מצות תפילין ואפילו החינוך עבודה שייכא דוקא כשנעשה גדול וראוי להבין לשמור א"ע בגוף נקי ושלא להסיח דעת

ושאינו יודע לשאול את פתח לו וכו'.

נראה דאין הפירוש את פתח לו לספר לו סיפור יצ"מ אלא את פתח לו ללמדו לשאול דכך מדויק במתני' דפרק ערבי פסחים דהכי תנן התם פ"י מ"ד וכאן הבן שואל ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' הרי דאחא קאי אביו מלמדו ועוד דבסיפא אחר גמר כל השאלות תנן ולפי דעתו של בן אביו מלמדו וכו' דרק כאן בסיפא הוא דמלמדו התירוץ על הקושיות והיינו סיפור יצ"מ אבל לעיל משמע דמלמדו עצם השאלות וה"ט דצריך דוקא שיהא דרך שואל ומשיב דבזה נקבע הדבר בדעת הבן דאפילו דבר שנודע לאדם אם שואל ושומע השתובה מאחר עושה רושם הרבה יותר וכדמוזבא במ"ר פרשת מצורע בההיא עובדא דהאי רוכל שהיה מכריז מאן בעי חיי וא"ל ר' ינאי שיאמר לו ואמר לו פסוק בתהילים מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך וכו' ואמר ר' ינאי שכבר ידע האי פסוק היטב אלא שעד שלא שאל ושמע מהרוכל לא עשה לו רושם כ"כ ע"י ידיעתו לבד כמו ע"י שאלתו ושמיעתו מאחר.

יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא וכו'.

יכול מבעוד יום וכו' אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. צריך להבין מה הס"ד שתתחיל מצות סיפור יצ"מ מר"ח

או מבעוד יום לפני הזמן שאירעו בו כל הנסים של היציאה ועוד צריך להבין למה הזכיר רק מצה ומרור והשמיט קרבן פסח שהוא עיקר מצות הלילה ומכיון דדריש הכל מפסוקים משמע דמה"ת הן הני דרשות ושייכי גם בזמן שבהמ"ק קיים והיה בו ק"פ ונראה דיכול מר"ח הכוונה להא דמצוה ראשונה שנצטוו ישראל בענין זה של היציאה משם ניתנה להם בר"ח וכדכתיב פרשת בא [שמות י"ב א'] ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הא לכם לחדשי השנה דברו אל בני ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וכו' והיה ס"ד דכיון דמר"ח כבר נתאמת להם וודאי שיצאו מכיון דנצטוו להכין היציאה בפועל א"כ גם הסיפור יתחיל מאז ע"כ בא הפסוק לומר דוקא ביום ההוא אי ביום ההוא א"כ אולי הכוונה לשחיטת ק"פ שמצותה מבעוד יום ואז ודאי כבר עשו מצותם בפועל וכבר באה ההתחלה ממש ע"כ מסיים בעבור זה דלא סגי בק"פ אלא צריך גם מצה ומרור והיינו בזמן אכילתו והיא דוקא בלילה ומובן למה השמיט ק"פ דמצותו כבר התחילה לפני"כ מבעוד יום וכבר ראינו דלא הוי סגי לנו והמעכב היה דוקא מצה ומרור שמצותם רק בלילה.

ועי"ל דבעי דוקא בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור וכו' לרמז דלדורות לא יהא תמיד ביהמ"ק ולא יהיה ק"פ נוהג לעולם ויהיו זמנים של מצה והיינו של חסדים גלויים וזמנים של מרור והיינו של הסתר פנים וצריכים לדעת דמצות סיפור יצ"מ תהא נוהגת בכל הזמנים

מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשו קרבנו המקום לעבדותו וכו'.

נראה דהוי המשך להא דאמר לעיל בסמוך בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך דכיון דעובדי ע"ז היו אבותינו מש"ה הוצרכו התיקון של שעבוד מצרים לכפר על עונם וזה ענין המרור ואחרי שנתקנו בהאי גלות יכלו לזכות לצאת משם בניסים ולהתקרב למקום לעבדו וזה ענין המצה.

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו'. בגמ' פסחים קט"ז. פליגי אמוראי בהא דקתני במתני' שם מתחיל בגנות ומסיים בשבח דאיכא למ"ד דגנות היינו עבדים היינו ושבח היינו שהוציאנו הקב"ה ממצרים ע"ש וזה ניחא שהוא ענין השייך לאותה הלילה וע"י שמתחיל בגנות שהיינו עבדים מדגיש ביותר את השבח שהוציאנו הקב"ה משם לעשותנו בני חורין אבל איכא לאידך מ"ד דמתחיל בגנות היינו עובדי ע"ז היו אבותינו ומסיים בשבח שקרבנו המקום לעבודתו וזה צריך הסבר דמה שייכות לליל פסח ועוד דעיקר האי ענין שייך לאאע"ה שהוא היה בנו של תרח שעבד ע"ז והוא ז"ל הכיר את בוראו והקב"ה קירבו ואת זרעו ונראה דהיה קשה להאי מ"ד למה נענשו אבותינו לירד למצרים ולהיות עבדים הלא יעקב אבינו ובניו השבטים היו כולם צדיקים ובשלמא הגלות שלנו לאחר חורבן המקדש באה לנו מפני חטאינו אבל למה ניתן עונש גלות ליעקב ובניו וע"ז מתרץ דכיון

דשתי אחיות רואין דלא הקפידו אבל אולי הקפידו על איסור חמור דחויב סקילה דבת אשתו או אסור חמור דחויב שרפה דאם אשתו.

שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל וכו'.

יש בליל פסח בזה"ז ב' מצות של אכילה והם מצה מרור ומצוה אחת של שתיה והיא הד' כוסות יין ויש לפרש דהמצה שהיא בטעם מתוק וגם בצבע לבן היא כנגד מדת החסד וכנגד יעקב אבינו וכנגד ישראל שבמדת החסד הוציא ה' את ישראל ממצרים ואילו המרור שהוא בטעם מר והיין שהוא בצבע אדום הם כנגד הגבורות והדינין והיינו שתי גבורות ששלטו על יעקב ובניו והם לבן ומצרים וי"ל דהיין מכוון ללבן שהוא מתוק בתחילה ולבסוף הוא משכר ועוד שהוא צריך שימור שלא יתחמץ וכך היתה מדתו של לבן שהיה נראה כמתוק ואוהב בתחילה ולבסוף נתגלה להיות שונא וגם היה צריך שימור כל השנים שלא יתגבר על יעקב בערמומיותו והמרור הוא מר מתחילה הוא כנגד מצרים שמררו את חיי אבותינו והסדר הוא שמתחילין בשתיית היין ואח"כ אוכלים המצה ואח"כ אוכלין המרור וכן יעקב אבינו בנה ביתו והוליד השבטים כשהיה בבית לבן ולפני ירידתו למצרים.

שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה וכו'.

משמע קצת דלבן הארמי גרם ליעקב לירד מצרים ויש לפרש דע"י שרימה לבן את יעקב ונתן לו לאה לאשה לפני רחל ע"י זה גרם שיוסף נולד לאחר כל בני לאה וממילא כשראו שאביו אהב אותו יותר משאר בניו נתמלאו קנאה ומכרו אותו למצרים ועי"ז נתגלגל הדבר עד שגם יעקב ירד מצרימה ואילו היה לבן שומר הבטחתו ליתן רחל ליעקב ראשונה היה יוסף נולד ראשון והיה הוא הבכור ואז לא היתה קנאה לאחיו אם אביו אהב אותו יותר דכך הדרך לאהוב את הבכור ואין להקשות הלא בלא"ה היתה רחל עקרה וגם אי היתה נשאת ראשונה לא היה יוסף נולד ראשון דלעולם הא דהיתה עקרה היינו מפני שלא היתה שנואה וע"כ פתח הקב"ה את רחמה ורחל עקרה כדי שיעקב יחזור ויאהב את לאה והטעם שהיתה שנואה היה מפני שיעקב חשב דגם היא היתה שותפת בתחבולה של אביה לרמותו אבל אם רחל היתה נשאת ראשונה כפי הבטחת לבן לא היתה לאה הנשאת שניה שנואה ולא היה צורך לפתוח רחמה של לאה ולעשות מרחל עקרה ושפיר היה יוסף נולד ראשון.

לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך וכו'.

יש לתמוה למה הזכיר רק מרעה הצאן הלא גם האנשים סבלו מהרעב ולא היה להם לאכול ונראה דבזה מוכיח דלא בא אלא לגור דרך עבור המרעה הוא דהוצרך לירד ולגור דקשה להעלות מרעה לכל הצאן אבל עבוד האנשים לא היה בא אפילו לגור שהיה מקום ואפשרות להביא ולהעלות אוכל לאנשים כמו שכבר עשו אחי יוסף ומזה איכא ראיה דלא בא

דמתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו פגם זה שהיה באבותינו לא נתקן אלא ע"י גלות מצרים ורק עי"ז יכולנו ליטתר ויכולנו בצאתנו משם לקבל התורה ונמצא דלהאי מ"ד דגנות הוא עובדי ע"ז וכו' עיקר כוונת התנא דצריך להתחיל בגנות לתת בזה טעם לגלות ואילו למ"ד דהגנות הוא עבדים היינו וכו' עיקר כוונת התנא דצריך לסיים בשבח לתת טעם לזכרון הגאולה.

תרח אבי אברהם ואבי נחור וכו' ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וכו'.

מזכיר כאן אברהם ואחיו נחור וגם יעקב ואחיו עשו אבל לא הזכיר ישמעאל אחיו של יצחק [שו"ר מובא בשם הרד"ק שכבר הקשה כן] ואולי משום דישמעאל עשה תשובה וע"כ אין צורך להזכירו נגד יצחק דומיא דאחרים שמזכיר יחד האח הצדיק עם האח הרשע להבליט צדקתו של הצדיק שפירש מדרכו של אחיו ועוד דשאני יצחק שהיה עולה תמימה ולא הזיק לו כלל הא דהיה לו אח כישמעאל ולא דמי לאחרים שהוצרכו למס"נ לפרוש מאחיהם וע"כ נמי לא הוצרך יצחק לשינוי שם כאברהם ויעקב שנשתנה שמם ועוד יש לומר דכיון דיצחק וישמעאל היו אחים רק מן האב ולא מן האם לא דמו לאחרים שהיו אחים בין האב ובין מן האם [כמדומני שתירוצן אחרון זה הוא תירוצו של הרד"ק על קושייתו].

ואתן לעשו את הר שער ויעקב ובניו ירדו מצרים.

מרומז כאן דרך אצל יעקב איכא בחינת בנים אבל לא אצל עשו דאצלו לא כתוב ואתן לעשו ובניו וכו'.

ברוך שומר הבטחתו לישראל וכו'. מפני שלפנ"כ הזכיר שיעקב ובניו ירדו מצרים מש"ה תיכף הסמיך לזה שהקב"ה שמר הבטחתו לישראל וחשב את הקץ להוציאם משם וכיון דהזכיר ענין הנס הזה ע"כ גם שבחו בלשון ברוך

והיא שעמדה לאבותינו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו'.

הא גופא שלא אחד בלבד אלא אדרבה הרבה עמדו עלינו לכלותינו היא שעמדה לנו להתקיים בגלות הארוכה הזאת שלא נתחברנו לאה"ע ששנאו אותנו ולא קירבו אותנו ואנחנו עמדנו מרוחקים מהם ונאמנים למסורה שלנו ולא רק זו אלא גם תמיד התפללנו להקב"ה שיצילנו מידם וזה עוד חיזק הקשר שלנו עמו ית' בכל שנות הגלות

צא ולמד מה בקש לבן הארמי וכו' שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל וכו'.

יש מפרשים דהא דבקש לבן לעקור את הכל היינו ע"י שרצה להאכיל את אליעזר סם המות ולהרגו ושוב היה יצחק אסור בכל הנשים שבעולם שלא ידע אם קידש אליעזר אשה עבורו וא"ה לא ידע איזו היא ואם ישא אחרת שמא ישא קרובת אשתו וראיתי מקשים על פירוש זה דהלא האבות לא נצטוו על עריות דקרובות וגם לא הקפידו דרואין שיעקב אבינו נשא שתי אחיות ואולי יש ליישב דבשלמא על איסור כרת

ובמופתים זה הדם וכו'.

נראה דדם נקרא מופת משום דיותר מכל שאר מכות מוכח שבא דרך נס ומופת מן השמים בלי שום אפשרות שיהא דרך הטבע שכל שאר המכות יכלו לפרש שבאו להם דרך הטבע במקרה וכגון צפרדעים או שחין או כינים וכו' מכות כאלו ישנם לפעמים בעולם אלא דבמצרים נתרבו ריבוי מיוחד שהזיק ביותר אבל אכתי לא ראו בהם שינוי גמור בטבע ואפילו חושך כיון דלפעמים יש ליקוי חמה או שאר מאורות יכלו לחשוב שהפעם הליקוי ארוך וחשוך ביותר וכן מכת בכורות יש לפעמים מגפה וגם לא היה ניכר כ"כ דרך הבכורות מתו כיון דכל גדול הבית מת ועוד שמצרים אחת הולידה כמה בכורות ורואין באמת שהם חששו ואמרו כולנו מתים וגו' וכמו שמפרש רש"י אבל שהמים יתהפכו לדם הוי בע"כ ענין של נס שבטבע א"א שיקרה דבר כזה [הדבר ידוע ומפורסם שמצאו לפני כמה שנים מגילה ישנה מאד שביררו חכמי אוה"ע שנכתבה ע"י מצרי שחי בימי פרעה נכה - ושמו איפרווער - והיא נמצאת כעת במוזיאון במדינת האללאנד ששם אפשר לראותה ומזכיר המצרי בדבריו את המכות שסבלו ובעיקר מזכיר ענין המים שנהפכו לדם]

דם צפרדע וכו'.

והמנהג להסיר קצת יין מהכוס ויש לומר דחוץ מן הטעם הידוע דעושים כן לסימן שבנ"י רחמנים וממעטים מהנאת יינם בשביל האויבים שלקו במכות עוד יש טעם דהיין שהוא אדום מרמז למדת הדין וכשהרשעים נענשים ומקבלת מדת הדין את חלקה יש בזה המתקת הדין בעולם דומיא דמה שמפרש הרמב"ן בפירושו עה"ת לגבי השעיר ששולחין לעזאזל ביוה"כ וע"כ מסירים קצת מן היין להורות דנתמעטה אז מדת הדין.

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב וכו'.

יש לעיין מה ענין הסימנים האלו ויש לומר דר"י רצה להדגיש דאף דהיו י' מכות שנראה שהן כנגד י' ספירות אליבא דאמת הם נכללים בג' כנגד ג' העליונות דהכל מאתערוותא דלעילה והכל רחמים גמורים ועוד יש לומר דרצה להוסיף על עשרת המכות עוד ג' סימנים לעשות מן הכל סך י"ג כנגד י"ג מכילין דרחמי להראות דהכל רחמים גמורים.

רבי יוסי הגלילי אומר מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות וכו'.

לכאורה יש לתמוה למה מפליג כאן בעל ההגדה בליל הסדר בניסי הים שעדיין לא הגענו לשם והיה לו להפליג יותר על ניסי יציאת מצרים שאנו עסוקים בו עתה בליל ראשון של פסח ונראה דה"ט דרוצה להדגיש שכל מה שקרה עם ישראל לאחר יציאת מצרים נגרם להם ע"י הכרתם את הניסים של יציאת מצרים שמאז שראו יד ה' במכות כבר הכירו השגחתו ית' בכל מה שיקרה עליהם וכבר בים ראו הרבה יותר ממה שהתורה קיצרה בסיפור הדברים וכן במשך

אלא לגור דלא בא אלא רק בגלל הכרח סידור הצאן ותיכף שיהא אפילו רק עשב למרעה בארץ כנען יחזור לשם.

כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן. כשיש רעב היינו שאין זכות מספיק ליושבי הארץ שיהא להם שפע ברכה אז העצה היא להרבות זכויות ע"י גלות לצאת לארץ נכר דע"י היסורין של הגלות מכפרים ומרבים זכויות.

גדול עצום כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד וכו'.

ורב כמה שנאמר רבבה כצמח השדה וכו'. צריך להבין מה ההבדל בין מה דדריש מגדול עצום ובין מה דדריש מרב ונראה דגדול עצום יש בו גם משמעות של כח וגבורה וזה משתמע מלשון ויעצמו שנתרבו במספר על אף שהמצרים גזרו להרוג הנולדים שלא הניחו המצרים לשלוט בהם למעטם וממילא יצא להם ורב שנעשו רבבה כצמח השדה ונמצא דהא דדריש מרב הוא כעין תוצאה מהא דדריש מגדול עצום.

ורב כמה שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי וכו'.

בכל הדרשות שדרש לפני כן על לשונות הפסוק הזה של ויהי שם לגוי גדול עצום ורב וגו' מביא סמוכין משאר פסוקים של תורה ולמה רק בדרשה זו על לשון ורב מביא פסוק מדברי נביאים ועוד דלפני כן בסמוך כשדרש לשון עצום הביא סמוכין מדכתיב בתורה ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו וכו' ומוזכר שם לשון וירבו והוא מכוון היטב כנגד לשון ורב ולמה לנו צורך בעוד פסוק אחר להסמיך ללשון ורב ונראה דהכוונה כדי להביא סוף הענין שבדברי הנביא דכתיב שם ואמר לך בדמיק חיי וגו' שבו מרומז הזכות של דם פסח ודם מילה שזכו על ידם לגאולה.

ואמר לך בדמיק חיי וכו'.

ודורשים חז"ל שני דמים דם מילה ודם פסח ומילתו מעכבת שאם אינו מהול אינו יכול להקריב ק"פ וי"ל בזה דכל קרבן שאדם מקריב יש לו לחשוב עליו כאילו הוא מקריב את עצמו וכשיצאו ישראל ממצרים הקריבו כ"א ק"פ להראות שהם מוכנים למסור את נפשם למען כבוד שמו ית' ומש"ה היה כ"א מחוייב למול שיראה לכה"פ דמעט מדם עצמו ממש מוכן בפועל לשפוך דאם אפילו זה אינו עושה האיך יכול לטעון שהק"פ שלו הוא במקום הקרבת עצמו וע"כ מי שהוא ערל ולא מל אינו יכול להקריב ק"פ.

ואמר לך בדמיק חיי וכו'. נראה דבא כאן לרמז שיש מעלות בגלות וביסורין דומיא דדם האדם היוצא מגופו בשעת המילה שאע"פ שיציאת הדם מן הגוף היא בעצם סיבה למעט חיותו ולהמיתו מ"מ רואין דאדרבה מצות מילה עם איבוד דם מועלת להחיותו ולזכותו ועליה אמר כאן הכתוב בדמיק חיי כמ"כ גלות שבעצם יש בה סיבה שיתערבו ישראל בין האומות מ"מ אם מתחזקים בה ועומדין בנסיון יש בגלות תכלית למרק אותם מעונם ולזכותם.

הדורות הלכו כבר לאור אמונה זאת והוא גופא שבח עצום לניסי יציאת מצרים שמשם מקור קשר ישראל לבטוח בטחון גמור בבוראם ית'.

כמה מעלות טובות למקום עלינו וכו'.

ומונה ט"ו מעלות ויש אולי לומר דהם מכוונים כנגד הט"ו מעלות שהיו בביהמ"ק יורדות מעזרת תישראל לעזרת נשים שעליהם היו הלויים עומדים בכלי שיר ואומרים שירה כדמבואר במתני' סוכה נ"א: והנה שם תנן עוד שבזמן שהלכו לשאוב מים לניסוך המים כשהגיעו למעלה העשירית תקעו והריעו ותקעו ובגמ' נ"ג: איבעיא להו מה היא מעלה העשירית האם העשירית מלמעלה למטה והיא החמישית מלמטה או היא העשירית מלמטה למעלה והיא החמישית מלמעלה והנה כאן בהני מעלות טובות שבהגדה החמישית היא נתן לנו את ממונם והעשירית היא האכילנו את המן ושתייהן מרמזין לפרנסה ומכוון היטב כנגד ניסוך המים שממזין לחסדים להשפיע ברכה במעשה ידיהם ובזה מוציאין קשר של ברכה בין חג הפסח לחג הסוכות שברגלים משפיעים מן השמים חסדים טובים לישראל להתפרנס בריוח ובכבוד.

ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו.

נראה דלולי מעלה זו שזכינו למקום המיועד לנו לכפרת עבונות היה אפשר לומר דכל המעלות שהביא עד כאן הם חסרונות עבורנו דאם אחר כל החסדים האלו עדיין אין אנחנו בשלמות הרצויה וא"כ יהפכו כל החסדים והכל האמת ומעלות האלו לקטרוג נגדנו שמשלמים רעה תחת טובה ומש"ה חשוב מאד שמסיים את רשימת המעלות בכפרת העוונות דכיון דניתנה לנו אפשרות של כפרה שוב אין אנו חוששין מקיטרוג ונמצא דכל המעלות המנויות עד כאן הם טובה שלמה עבורנו.

לכפר על כל עוונותינו.

דסו"ס כל עיקר הנסים התורה והמצות ובהמ"ק והקרבנות הכל לכפר על עונות שאדם עושה ואולי בא לרמז לנו כאן דפסח יש בו גם בחינת יה"כ דכבר הקדימו לנו התוס' בר"ה כ"ז. ד"ה כמאן וכו' דהא דפליגי תנאי אי בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם אלו ואלו דברי אלקים חיים דאיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן ע"ש וא"כ כמו שבתשרי צריכים כפרה של יוה"כ גם בניסן צריכים כפרה ויש לה רמז בליל הסדר

לכפר על כל עוונותינו.

לעיל בתחילת אמירת ההגדה אמרנו מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו ובזה קיימנו החיוב להתחיל בגנות ולסיים בשבח לדעת רב בפסחים קט"ז. ואם אנחנו עתה מלאים עון האיק נוכל לומר קרבנו המקום לעבודתו וע"כ חשוב ביותר מה שזכינו לבית

כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וכו'.

לכאורה צריך להבין ענין אמירה זו דמשמע דידי חובתו היינו חובת סיפור יצ"מ דאילו חובת אכילת הני ג' מצוות למה לו לאמרם סגי לו שיאכלם דזו היא המצוה ולא מצינו דיש גם מצוה לדבר מהם נוסף על המצוה לאכלם ואם לענין סיפור יצ"מ האיק שייך לזה דוקא הזכרת ג' מצוות אלו וי"ל דכל עיקר סיפור יצ"מ הוא לחבר הסיפור עם האכילה היינו הדיבור עם המעשה כדי לקבעם היטב בישראל לדורותם וכדדרש מקרא דכתיב בעבור זה בשעה שיש מצוה ומרור מונחים לפניך וממילא כשמזכיר ג' דברים אלו וגם אוכלם יש בזה תכלית מצות הלילה דהזכרת הפסח עם אכילתו כנגד עצם היציאה מצד הבטחת הקב"ה להוציאנו והזכרת המצה עם אכילתה כנגד האמונה שהאמינו ישראל בהקב"ה וזכו מאז להיות עם הנבחר כמובטח לאבות והזכרת מרור עם אכילתו כנגד צורך גלות מצרים למרק הזוהמא שנשארה בנפשות ישראל מדורות שקדמו

ואלו הן פסח מצה ומרור.

לכאורה הסדר היה צריך להיות הפוך דמרור מרמז להא דהיו ישראל בשעבוד מר תחת יד המצרים לפני שהקריבו את הפסח ולפני שיצאו עם המצה ונראה דאין אדם יכול להזכיר ענין המרור אלא א"כ קדמו לו פסח ומצה דרק אחרי שיצא משם יכול להבין מעלת השעבוד שהיה כדי לזכרו ואז עושה זכר גם לזה אבל כל זמן שהיו עוד שם בצרה לא היה להאי שעבוד שום מעלה בעיניהם דאדרבה סבלו מאד ולמה יאכלו מרור להזכיר הענין אבל אחרי שיצאו ראו מה התועלת להם מהשעבוד וע"כ רק אחרי אמירת פסח ומצה מזכירין מרור.

פסח שהיו וכו' בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל וכו'.

צריך להבין מה הצלה היתה כאן על בתי ישראל הלא כל הגזרה היתה רק על המצרים ולמה הוצרכו בתי ישראל להצלה ואף דרש"י פירש בפירושו עה"ת דכיון דניתן רשות למשחית להשחית אינו מבחין וכו' הא גופא צריך ביאור דהלא כתיב אני ה' ודרשינן אני ולא השליח וכו' ומה מקום למשחית באותה לילה של מכת בכורות ושמעתי שמפרשים דאף דלא ימלט שלא הגיע זמן לאחד מישראל למות מיתתו הראויה לו לפי שנותיו ומעשיו באותה לילה ומלאך המות היה ראוי לו לקיים בו שליחותו כמו בכל ימי ולילי השנה מ"מ כדי להגדיל הנס ולמנוע טענת שקר שלא יטעו ויאמרו

לא מוזכר לנצח ויש לפרש בטעם ההבדל דלנצח פירוש קיום נצחי ושייך דוקא שם שמסיימים על כל דברי שירות ותשבחות דוד בין יש וכו' דענין התפילה השירות והתשבחות שייכי לישראל לעולם בלי הפסק ובכל המצבים אבל כאן בלפיכך דמסיימים למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים וכו' ענין זה בעה"ר יש לו הפסק דכבר חזרנו לגלות מאז שיצאנו בנסים ממצרים ומש"ה לא נזכר כאן לנצח אבל מ"מ מסיים כאן ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה-ה ולשון הללויה-ה מצטרף ומשלים גם כאן מנין י' לשונות של קילוס דאם יש לישראל התעוררות נצחית של שירה חדשה לבטוח להתחדשות הגאולה העתידה אז שוה לי' לשונות של קילוס שבברכת השיר.

חצי ההלל שלפני שולחן עורך.

מרמז על הגאולה שעברה וחצי ההלל שלאחר כך מרמז על הגאולה העתידה ובין העבר ובין העתיד הם בבחינה רוחנית דהאדם מסתכל עליהם בעיני שכלו לבד כשמעלה את העבר בזכרוננו וחושב על העתיד בתקוותו שהם דברים שאינם לפניו עכשיו בפועל ואין בהם אחיזה גשמית אלא או שכבר היו או שעוד צריכים לבא אבל ההווה שהוא ביני לביני והיינו שולחן עורך עצמו הוא באכילה והוא דבר גשמי והתכלית הוא להפוך את ההווה הזה והיינו האכילה שתהיה ג"כ בבחינה רוחנית דומיא דשני חצאי ההלל וע"כ מתחיל במצות מצה ומרור ומסיים במצות אפיקומן להעלות גם השו"ע שבאמצע שיהא בגדר מצוה ויחשב רוחני.

אם הבנים שמחה וכו' חלמיש למעינו מים וכו'.

במשנה פסחים קט"ז: פליגי ב"ש וב"ה עד היכן הוא אומר ב"ש אומרים עד אם הבנים שמחה וב"ה אומרים עד חלמיש למעינו מים והנה מצינו בחגיגה י"ב. דפליגי ב"ש עם ב"ה מה נברא תחילה שמים או ארץ דב"ש ס"ל שמים נבראו תחילה וב"ה סברי ארץ נבראה תחילה ולפ"ז נחא דב"ש לשיטתם במה דאית להו כאן דאומר עד אם הבנים שמחה שהיא אמירה ראויה לשמים ששם האם והיא השכינה הקדושה שמחה על הבנים אבל ב"ה דס"ל דארץ קודמת לדידהו יש לומר עד חלמיש למעינו מים דמים של חסד באים רק דרך החלמיש הקשה של מלחמת היצר שמקומה בארץ

מוציא מצה.

ומברכים על המצה ברכת הנהנים המוציא לחם מן הארץ וברכת המצוה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה ושמעתי מקשים דברכות ל"ה. למידין חיוב ברכת הנהנים מהא דסתר קראי אהדי דכתיב לה' הארץ ומלואה וכתוב והארץ נתן לבני אדם וע"ז מתרץ הש"ס לא קשיא כאן לפני ברכה כאן לאחר ברכה והיינו דאם אוכל לפני ברכה הרי הוא כגזל מהקב"ה ולכאורה כ"ז כשהוא רוצה לאכול ברצון עצמו אז צריך לקנות הדבר מהקב"ה ע"י הברכה אבל במצה שמצווה לאכלה למה לן ברכת הנהנים הלא הקב"ה

שח"ו אירע טעות בגזרה והוכה גם אחד מישראל במכת בכורות קרה נס מיוחד שלא מת אחד מישראל באותה לילה ושבת מה"מ לגמרי ממלאכתו וזו היא כוונת הפסוק האומר ואת בתינו הציל.

מצה וכו'.

ביחץ חולקין המצה האמצעית ולדעת המקובלים צריך לעשות הני שתי פרוסות אחת בצורת של אות דל"ת לזו שנשארת על הקערה ואחת בצורה של אות יו"ד לזו שמצפין לאפיקומן ופרוסה זו של אפיקומן צריכה להיות גדולה יותר והרמז בשתי צורות אלו שדל"ת יחד עם יו"ד מתחברין להיות אות ה"א ויש לכאורה לדייק מהא דפרוסת היו"ד תהא גדולה מפרוסת הדל"ת דבאות ה"א אע"פ שהדל"ת שבה עיקר בנין האות מ"מ היו"ד שהיא גמר צורת האות חשובה יותר וכמ"כ יש לדייק דשיטה זו של המקובלים נוטה לדעת רש"י ורשב"ם פסחים קי"ט: שאכילת אפיקומן היא עיקר קיום מצות אכילת מצה ודלא כשיטת התוס' שם ק"כ. שמסתפקין בזה דאולי המצה שאוכלים בשעת ברכה היא העיקר

בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו יצא ממצרים וכו'.

לכאורה סותר כאן מה שאמר לעיל בתחילת ההגדה ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו וכו' דמשמע משם דרך את אבותינו הוציא הקב"ה ממצרים ולא אותנו וי"ל דבתחילת ההגדה כשעדיין לא סיפר כל השתלשלות הדברים לא היה מבין על בוריה החשיבות של יצ"מ והוי ס"ד דהיתה משם רק יציאה גשמית וזו באמת נתקיימה רק באבותינו אבל עתה כשהגיע לסיום ההגדה כבר מבין דהיתה משם גם יציאה רוחנית לכנ"י וזו נתקיימה גם בנו.

בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים וכו' אלא אף אותנו גאל עמהם וכו'. לכאורה יש לדייק דבתחילה אומר רק כאלו יצא וכו' ולבסוף אומר אף אותנו גאל וכו' ומשמע בפועל ולא רק כאלו ובלא"ה צריך להבין האין שייך לומר אף אותנו גאל עמהם וכי היינו במצרים כדי שנוכל לצאת משם עם אבותינו ונראה דפירוש מצרים כאן הוא ערות הטומאת הרוחנית שבעולם וע"כ מי שרואה א"ע כאלו יצא ממצרים וכו' שרצונו ועבודתו לצאת מטומאה לטהרה מובטח לו שלבסוף אף אותנו גאל וכו' שבפועל ודאי יצא משם דהבא לטהר מסעיין אותו ועי' שפ"א.

לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו וכו' ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה-ה.

כאן יש ט' לשונות של קילוס אבל אח"כ בסוף ברכת השיר כשאומרים במקלות וכו' מצינו י' לשונות של קילוס שמוסיפים שם לנצח בין להדר ולברך וכאן בלפיכך וכו'

רוצה שיאכל ולא האדם הוא שמבקש אותה וא"כ למה צריך לקנותה ע"י ברכת הנהנים יקיים רצון ה' בלי לקנותה דודאי לא מיחשב גזל אם עושה רצון הקב"ה שמצווה אותו לאכול ונראה דכיון דלא סגי לצאת חיוב מצות אכילת מצה כשאינה שלו וכדמבואר בש"ס סוכה ל"ה. דלמידין מגז"ש דלחם לחם מחלה דבעינן מצה משלכם [ועי' בזה בפש"א שם שעמד בדיוק הזה להלכה] א"כ לפני שיכול לקיים המצוה צריך עוד לקנות המצה מהקב"ה וזה יכול לעשות רק ע"י ברכת הנהנים.

זכר למקדש כהלל וכו' על מצות ומרורים יאכלוהו וכו'.

פסוק זה כתוב בפסח שני אבל בפסח ראשון כתוב ומצות על מרורים יאכלוהו ונראה דבכוונה הזכיר הלל פסוק זה של פסח שני שבו השווה הכתוב את המצה למרור וע"כ היה הלל כורכן ביחד להראות דשניהם לצורך דרך לאחר שכבר עבר חודש שלם מאז שיצאו ממצרים יכלו להתבונן ולהבין התכלית שהיה להם בגלות וביסורין שעברו עליהם ואשר כדאי להשוותם לגאולה המרומזת במצה דהצרות זיכרו אותם ומרורו את פגמם ומאז נשאר ענין זה לדורות אבל בפסח ראשון שאכלו בשעת יציאה ממצרים עוד לא היו ישראל במצב שיכלו להבין את ענין השעבוד וצרכו ולא יכלו אז לכרוך מצה יחד עם המרור ומש"ה דוקא שם כתוב ומצות על מרורים דהמצה למעלה להשכיח את המרור ולא יחד עם המרור.

ולא עוד אלא דהלל ראה בחיי עצמו בחינה זו של מצה ומרור דתחילתו היתה בעניות מרודה כדאיתא ביומא דף ל"ח. שלא היה לו אפילו תרפעיך אחד לשלם ליכנס לבהמ"ד ולבסוף נעשה נשיא וראש לשמונים חכמי ישראל הגדולים שבכל הדורות ע"י סוכה דף כ"ח. הרי שהתורה שלמד באף הועילה לו ביותר וראה בבשרו האין כרוכה הגדלות עם הקטנות היינו המצה עם המרור

בברכת מעין ג' שמברכים אחר כוס ד' בגמר שתית הכוסות. מזכירין ועל מזבחך וכו'

וקצת תמוה דברכת מעין ג' היא קיצור של ג' ברכות של ברכה"מ ובברכה"מ לא מצינו הזכרת המזבח והאין יתכן שתהיה בברכה טפלה תוספת שאינה נמצאת בעיקר הברכה ונראה דהטעם משום דאחרי שחרב בהמ"ק ובטל המזבח שולחנו של אדם הוא במקום המזבח וע"כ כשסועד על שולחנו אינו צריך להזכיר ועל מזבחך וכו' דהוי כאילו המזבח לפניו ורק בברכה מעין ג' שאינה באה על סעודה קבועה ואינה טעונה שולחן צריך להזכיר המזבח.

שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידועך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נהוה השמו וכו'.

לכאורה צריך להבין מה הטענה שלנו על הגוים האם מבקשים שפוך חמתך עליהם מפני ששמך לא קראו וכו'

היינו שאינם מכירים בבורא עולם ולא מקבלים עליהם עול מלכות שמים כדמשמע בתחילת הדברים או דעיקר הטענה שלנו מפני שאכלו את יעקב והשמו את נהוה שלחמו עם ישראל שהם בנים למקום וכדמשמע מהסיפא ועוד קשה למה אמר כי אכל את יעקב לשון יחיד הל"ל כי אכלו לשון רבים דומיא דמה שאומר אח"כ ואת נהוה השמו והנה בסידור בית יעקב להרב יעב"ץ בהקדמה שניה כותב דהנס הגלוי והמופת החותך ביותר על בחירותו של עם ישראל מתוך כל שאר העמים הוא שמאז גלותם לא היה דור שאין עליהם גזירות קשות מאוד ואעפ"כ חיים וקיימים לעולם ועמים אחרים גבורים ועצומים מהם כבר נשכח זכרם מע"פ האדמה לגמרי ומזה הוי ראייה דכל העונשים הבאים על שונאיהם של ישראל מיד ה' הם כדי לזכותם שהם עם המיוחד לו ית' ופשיטא דהשי"ת מקיים אותם בעולם אף אי מעניש אותם ע"ש וא"כ יש לומר דלעולם פירוש הדבר כך הוא דעיקר הטענה על הגוים מפני ששמך לא קראו ומש"ה אינם דומין לישראל והא דאמר כי אכל את יעקב היינו דהקב"ה יחידו של עולם הוא שאוכל את יעקב והיו הגוים צריכים להתבונן שהקב"ה הוא שמעניש אותם ומזה לבא להכרת הנהגת הבורא בעולם והם לא כך עשו אלא חשבו שאפשר להתנפל על ישראל כשראו עונשים באים עליהם והם הוסיפו רשעה והשמו את נהוה ולא השכילו להבין הנס שבדבר [ועי' פרשת האזינו ל"ב כ"ט לו חכמו ישכילו זאת וגו' אם לא כי צורם מכרם וגו' וברש"י שם ענין דומה להנ"ל]

יסר יסרני וכו' ולמות לא נתנני וכו'.

עי' פ' ערבי פסחים קי"ט. מה שדרשו חז"ל בפסוקים שכופלים בפרק זה של תהילים אודך כי עניתני אמר דוד אבן מאסו הבונים וגו' אמר ישי וכו' ובדרך אחרת אולי אפשר לדרוש ולהתחיל מלמעלה יסר יסרני וגו' אמרו ישראל בזמן שהיו במצרים שהמצרים אסרום אבל למות לא נתנני שכוונת השעבוד היתה לזכך אותם ולא נמסרו להריגה ח"ו פתחו לי שערי צדק וגו' אמרו ישראל בזמן שיצאו זה השער לה' וגו' אמרו ישראל לפרש לאן הם יוצאים למ"ת ולארץ ישראל מקומות המיוחדים לצדיקים לקיום מצות אודך כי עניתני וגו' אמרו ישראל שלאחר יציאתם הבינו כוונת השעבוד והודו על העינויים שהביאו אותם לטהרה ולמדרגה גדולה אבן מאסו הבונים וגו' אמרו מצרים שהקב"ה הציל אומה שפלה זו שחשבו עליה שהיא רק עם של עבדים מאת ה' היתה זאת וגו' אמרו מצרים שזה היה נס בעיניהם זה היום עשה ה' וגו' אמרו שניהם ישראל ומצרים שראו יד ה' והודו למלכותו אנא ה' הושיעא נא אמרו ישראל בשעת צרתם ושעבודם אנא ה' הצליחה נא אמרו ישראל בשעת גאולתם.

כשיר השירים

כי טובים דודיך מיין וגו' (א' ב'). בגמ' ע"ז ל"ה.

דרשו מאי כי טובים דודיך מיין אמרה כנ"י לפני הקב"ה עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה וכו' הרי דהאי דודיך הם החכמים וא"כ יש לומר דכאן מרומזים שני ימים טובים שחידשו ויסדו חכמים נוספים על ימים טובים שבתורה והיינו פורים והוא מרומז בלשון יין וחנוכה והוא מרומז בלשון שמן ואומר הפסוק דטובים דודיך היינו שהחכמים טובים בעיני ישראל מיין ומשמן היינו ע"י יין ושמן של פורים וחנוכה ומש"ה עלמות היינו כנסת ישראל אהבך שחביבין עליהם ימים טובים אלו.

אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש וגו' (א' ו').

שחרחורת היינו צבע שחור המרמז על גבורות ואמר הקב"ה

לישראל שלא יהיה להם תערומת על שצריך מדת הגבורה בעולם דטעם הדבר דבלי גבורה אז השמש והוא החסדים בלי כלים נהנים ממנו גם הקליפות ואז הוא זופת את העולם ומבערו באש ורק ע"י הגבורות יכולים החסדים להגיע לבריאות לטובתם בלבד

חכו ממתקים וכלו מחמדים וגו' (ה' ט"ז).

בדרך דרוש אם חכו של המתפלל והמבקש לפניו יתב' הוא ממתקים שתפילתו מתוקה ושגורה בפיו והוא ראוי במעשיו שתיענה תפילתו אז כביכול השי"ת כולו מחמדים שלא רק במדת הרחמים יענה לו אלא גם מדת הדין תיעשה רחמים עבורו

בתפילת פסח

בקידוש של יו"ט מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וכו'.

לפי מה שביאר הגר"א [בפירושו על מגילת אסתר] דלשון שמחה מורה על התחלה ולשון ששון מורה על שיא וגמר וכדאמרין גם בתפילת יוצר של שבת שמחים בצאתם וששים בבואם לפ"ז יש להבין למה כאן מייחס שמחה למועדים וששון לחגים וזמנים ונראה דבלשון מועד איכא משמעות של הכנה הבאה לפני הענין כדמצינו בלשון שור המועד שהוא מוזהר ומותרה שיהא מוכן לשומרו וכן אומרים הבריות עוד חזון למועד וכן אמרה תורה למועד הזה אשוב אליך וגו' וא"כ שפיר מתאים כאן לשון שמחה שמראה על הכנת ותחילה כשאינה עוד במילואה אבל חגים וזמנים שכבר הגיעו בשלמות אצלם שפיר מתאים לשון ששון.

בתפילה אמרין אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עמים לשון רבים אבל בקידוש על הכוס אמרין אשר בחר בנו מכל עם וכו' עם בלשון יחיד.

וצריך להבין מ"ש וי"ל דתפילה שנתקנה לאומרה ברבים ובמנין יש בה זכות נוסף של רבים ובזה מתגברים על עמים מרובים אבל קידוש שנתקן לכל יחיד על שולחנו אין בכה"ג כח להתגבר אלא על עם יחיד לבד דלא דומים רבים העושים את המצוה למעוטים העושים את המצוה ועי"ל דבתפילה שנתקנה בלשון נוכח אתה בחרתנו וכו' יש בזה משמעות של קירוב ואור פניו ית' וממילא מתגברים על עמים רבים אבל קידוש שנתקן בלשון נסתר אשר בחר בנו וכו' מראה על הסתר פנים ובזה אין כח ישראל להתגבר אלא על עם אחד ומזה נחמה לנו דאף אי סובלים מגזרות מ"מ מובטח לנו דבמקום אחד מיהא ישראל בהשקט ושלוחה וכפירוש הנ"ל מוכח עוד ממה

דבתפילה ממשיכים ואומרים מיד אהבת אותנו ורצית בנו וכו' הרי דמשתעי במצב של ריצוי משא"כ בקידוש שלא הוזכר עם בחירת ישראל לא אהבה ולא רצון

בנוסח תפילת יו"ט כשחל בשבת ותתן לנו וכו' שבתות למנוחה וכו' באהבה וכו' והשיאנו וכו' את ברכת מועדיך וכו' אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו וכו'.

יש לעיין למה ענין אהבה מודגש בשבת יותר מביו"ט ועוד למה כשמזכירין מנוחת השבת צריך להוסיף אלקינו ואלקי אבותינו באמצע והשיאנו וכו' ונראה דהשבת היא קביעה וקיימא מתנה מן השמים בלי שתדרוש עבודה מצד האדם כדי לקדשה משא"כ היו"ט והרגל שתלוי בעבודת האדם כדי לזכות לקדושתו וע"כ מזכירין שבתות למנוחה היינו מנוחה מהשתדלות העבודה להשיג קדושת השבת דהיא ניתנה לנו כמתנה ומש"ה יש בה גם הדגשה מיוחדת של אהבה שכל המקבל מתנה רואה בה אהבתו מצד הנותן ומש"ה גם מזכירין אצל רצה במנוחתנו דוקא אלקינו ואלקי אבותינו להדגיש שאין אנו עושים מאומה לזכות במדרגת השבת והדבר היחיד שאנו יכולים לעשות בו הוא להכיר שהיא מתנה מאלקינו ואלקי אבותינו ולהודות לו ע"י שיהא הוא ית' מרוצה מהאופן שאנו מקבלים מתנתו משא"כ כשהיו"ט באמצע השבוע שיש לנו חלק בקדושתו שהוא תלוי בקידוש ב"ד ובעבודה שלנו ע"כ מבקשים רק שמחנו וכו' ותן חלקנו וכו' שנזכה לעבוד את העבודה הנצרכת כדי לרוממו

לא לנו וגו' למה יאמרו הגוים איה נא אלקיהם וגו'.

יש לעיין מה כוונת לשון נא והמפרשים פירשו דכאן הכוונה כאילו אמר עכשיו ואולי יש לומר דלעולם הוא לשון בקשה

והוא מזה אֵין אנו יכולים להקריב קרבנות מפני שהבית חרב ולפ"ז שפיר ממשיך יה"ר מלפניך וכו' שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך וכו' והיינו עלינו להשיבנו מן הגלות ועל מקדשך לבנות הבית

ברבש"ע שאומרים הקהל בשעה שהכהנים מזמרים באמצע ברכה"כ במוספים של יו"ט.

יה"ר מלפניך וכו' שיהיו כל חלומותי וכו' לטובה וכו' אם טובים הם חזקם ואמצם ויתקיימו וכו' כחלומותי של יוסף הצדיק ואם צריכים רפואה רפאם כחזקיהו מלך יהודה וכו' וכמרים הנביאה וכו' לכאורה תמוה דלגבי אם טובים הם מבקש שיתקיימו החלומות הטובים דהלא הם לע"ע רק חלומות בעלמא ועוד מדמה להו לחלומותי של יוסף שגם הם היו חלומות אבל לגבי צריכים רפואה אינו מבקש שיתרפאו או לא יתקיימו החלומות הרעים אלא מדמה את חלומי לחולי של חזקיהו ומרים שהיו חולי של ממש ולא רק חלום על חולי ומזה משמע שהחולם חלום רע הרי הוא חולה בפועל וצריך כבר רפואה ולא סגי לו שהחלום לא יתקיים וכן מוכח מהא דמבואר בגמ' ובשו"ע דתקנו הטבת חלומות ותענית חלום לכפר על חלום רע ומשמע דהחולם חלום כזה צריך להתרפאות

כמו בכל מקום וביאור הענין דהנה הרמב"ם כותב באגרת תימן שהנוצרים והישמעאלים מחשיבין א"ע כיורשי עם הנבחר שבאו תחת ישראל וישראל הושלכו ח"ו מאת פני הקב"ה והראיה שלהם שישראל נרדפים ונדרסים וזה הוא לשון נא דהכא שהגוים אומרים שהקב"ה ישמע להם ומבקשים ממנו ית' בלשון נא שלא יגלה א"ע לטובת ישראל שזו ראיה לאמיתות טענותיהם ודתייהם שישראל נתגרשו מקירבת הקב"ה ח"ו עפ"ל והם ירשו מקום בחירתם.

ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחות לפניך ולעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך וכו'.

לכאורה יש כאן סתירה דתחילה משמע דהסיבה שאין אנו יכולים לעלות ולעשות חובותינו בביהמ"ק היא הגלות שגלינו מארצנו ולבסוף משמע דהסיבה היא היד שנשתלחה דהבית חרב ואולי צריך לפרש דיש כאן שני חלקים החלק הראשון הוא דאין אנו יכולים לעלות ולהשתחות והיינו אפילו באין שם בית שיש אומרים דאיכא גם בזה"ז מצוה לעלות לרגל [ע"י ביכורי יעקב שחידש דלולב ניטל כל שבעה מה"ת בירושלים בזה"ז אע"ג דאין בית] שהמקום קדוש בעצם

פסח

שם שבעת ימים מצות תאכלו וגו' וכותב רש"י וז"ל ובמקום אחר כתיב ששת ימים תאכל מצות למד על שביעי של פסח שאינו חובה וכו' ודבר הבא מן הכלל וכו' וכבר עמד בגור אריה אהא דעזב לכאורה רש"י דרשה דגמ' ומביא ראיתו מפסוק אחר אלא דעדיין ק"ק בכל גווני למה הוצרכה תורה לגלות דוקא ע"י יום שביעי מה הדין בששת הימים ולא רק זו אלא דאכתי איכא קצת סתירה דלמסקנא יוצא דרישא דקרא משמע דרק ששת ימים הוי רשות וסיפא דקרא משמע דכל שבעת הימים רשות ואולי יש לומר דהנה אי לאו האי דרשה ס"ד דכל שבעת ימים איכא חיוב לאכול מצה והטעם דכיון דאמרין שיסוד היו"ט של פסח והחיוב לאכול מצה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו' ולכאורה נמשך להם הדבר כל שבעת הימים שאכלו מלחם זה שלא נתחמץ א"כ גם המצוה לדורות לזכרון גדלות אמונתם של אבותינו בזה תימשך שבעת ימים לחיוב כנו ביום הראשון אלא דביום השביעי של פסח רואין בתורה דעיקר היו"ט מפני שאז קרה להם נס קריעת ים סוף ובודאי דאינו זכרון למצה שהוציאו ממצרים וכיון דמוכח דכל שבעת ימים ודאי א"א שיהיה חובת אכילת מצה דיום ז' ודאי אינו כדנ"ל א"כ ניחא דגם ששת ימים אינם חובה דהוי דבר שיצא מן הכלל ללמד על כל הו' ימים דהוי רשות.

בליל ראשון של פסח המצה חיוב והחמץ אסור בשאר כל ימות הפסח המצה רשות והחמץ אסור אחרי הפסח במשך כל ימי הספירה המצה רשות והחמץ רשות בשבועות שתי הלחם מצות דוקא מחמץ

ואולי הענין הוא דמצה נקרא לחם עוני וליל ראשון של פסח שיצאו ישראל ממצרים בלי שום זכות משלהם והכל רק חסד גמור מלמעלה יש לזכור הדבר באכילת לחם עוני להדגיש הקטנות שהיתה לישראל וגודל החסד הזה אבל אחר שיצאו וכבר התחזקו ללכת אחרי הקב"ה במדבר בארץ לא זרועה סגי אם המצה רשות ולאחר שנגמר הפסח בקריעת ים סוף שהלכו שם באמונה במס"נ לתוך הים אז גם החמץ שהוא לחם עושר וגדלות נעשה רשות ושעוד הולכים ומתעלים כל יום מימי הספירה וכשמגיעים לשבועות שניתנה בו תורה ופסקה זוהמתן אז נעשה החמץ מצוה שהיא גדלותן של ישראל שאמרו נעשה ונשמע ברצון.

חז"ל דורשין בפסחים ק"כ. מדכתיב ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו' [דברים ט"ז ח']

מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות מ"ט הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו' וקשה מזה על פירושו של רש"י פרשת בא [שמות י"ב ט"ו] שמביא דרשה הנ"ל מקרא אחרינא דכתיב

בפסח עיקר מצות היום היא אכילת מצה ובסוכות עיקר המצוה היא הישיבה בסוכה

והנה אכילת מצה היא בחינת אור פנימי וישיבת הסוכה היא אור מקיף וידוע דאור מקיף קודם לאור פנימי בחינת קו ורשימו דהרשימו קודם לקו והוא גם גדר עגולים ויושר ונמצא דישיבת סוכה קודמת בסדר התיקון לאכילת מצה ועי' בתוס' ר"ה כ"ז. ד"ה כמאן וכו' שמביאין דר"ת ס"ל דהא דפליגי ר"א ור"י אי בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם י"ל דאלו ואלו דא"ח ונאמר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן ולפ"ז נחא דא"ח דסוכות בתשרי קדם לפסח בניסן ושפיר קדם אור מקיף לאור פנימי.

בקריאת התורה של יום א'

ויהי בחצי הלילה וה' הכה וגו' מבכור פרעה הישב על כסאו וגו'

ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וגו' כי אין בית אשר אין שם מת (שמות י"ב כ"ט). ורש"י כותב בד"ה מבכור פרעה וז"ל אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות וכו' ואח"כ בד"ה הוא כותב רש"י וז"ל תחלה ואח"כ עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן ע"ש ויש להבין מנ"ל לרש"י דגם פרעה בכור היה דבהאי פסוק רק מוזכר שבנו היה בכור [ואולי דיוקו של רש"י מדכתיב היושב על כסאו שמשמע דקאי אפרעה עצמו] ויש גם להבין למה הוצרך פרעה להעמיד עבדיו הלא כמו שהוא עמד בשעה שבנו מת כמ"כ כל עבדיו מסתבר שעמדו בשעה שמתו בניהם כיון שאין בית אשר אין שם מת ונראה דלעולם מתו הבכורות מתוך שינתם על מטתם בלי שאף אחד מבני הבית ירגיש ורק פרעה כיון שהוא היה בכור אע"ג שלא מת אבל הרגיש מכת מלאך המות בשעה שמתו כל הבכורות ונתעורר בהרגישו ברע וממילא ראה באותה שעה שבנו מת ואז העמיד עבדיו שלא הרגישו כלום ומהא גופא שהוא הרגיש יותר מאחרים דייק רש"י דפרעה עצמו היה בכור.

ויקם פרעה לילה וגו' (י"ב ל').

רש"י מפרש ד"ה ויקם וז"ל ממטתו ע"ש והכוונה כדי להדגיש את גודל כח הכפירה של פרעה שאף שידע שכל ההתראות שהתרה בו משה עד כה על ביאת כל המכות נתקיימו והוזהר שבליילה הזאת ימותו כל הבכורים בכ"ז שכב על מטתו כאדם שאין לו דאגה כלל וכנגד זה מצינו אצל אברהם אבינו שגם כתוב וישכם אברהם בבוקר וגו' דאף שידע שעומד ללכת לעקידת בנו גם הוא שכב על מטתו שקט בבטחונו ובשמחתו לעשות רצון קונו [עד כאן שמעתי בשם צדיקי בית וויזניץ] ומ"מ אח"כ רואין הבדל גדול בין הנהגת פרעה לבין הנהגת אברהם אבינו דכאן אצל פרעה כתיב ויקרא למשה ולאחר לילה וכו' ותחזק מצרים על העם וכו' שאחרי שראה שאירע הדבר שהוזהר עליו ולא כפי עזות כפירתו נעשה מבוהל לגמרי עי' ברש"י בכל הענין משא"כ אצל אאע"ה אחרי שקראו המלאך אל תשלח ידך וכו' וישא אברהם את עיניו וכו' ויקרא אברהם שם המקום ההוא וכו' דנשאר ברוחו שקטה ורעננה

תמיד מוכן לעשות רצון קונו בכל המצבים ואדרבה אין לו אלא כוונה אחת והיא לשעבד עצמו לרצון ה' יהיה מה שיהיה ולא נשתנה אצלו הבטחון מתחילה ועד סוף ורק אצל הכופר המתנגד לרצון ה' ורואה שמחשבתו נתבטלה הא גופא מביא אותו לידי בהלה כשצריך ליכנע בע"כ.

בקריאת התורה של יום ב'

ממחרת השבת תספרו חמישים יום וגו' (ויקרא כ"ג ט"ו).

הא דקרי ליום ראשון של פסח בשם שבת יש לפרש דה"ט דכמו ששבת היא קביעא וקיימא והיא מתנה טובה שנתן לנו הקב"ה מבית גזיו שאין קדושתה תלויה במעשה התחתונים כמ"כ יום ראשון של פסח יש בו בחינה דומה שיצאו ישראל ממצרים באתערותא דלעילא ולא בזכות מעשיהם ורק מיום השני שהוא ראשון לספירה מתחיל עלית ישראל ע"י עבודת עצמם וע"כ הדגיש הפסוק לומר דוקא ממחרת השבת להסביר דא"א להתחיל מצות ספירת העומר מיום הראשון שהוא דומה לבחינת שבת הניתן במתנה מכח עליון וא"א שיבא במשעה התחתונים.

ממחרת השבת תחל לספור וגו' (כ"ג ט"ו).

הא דדוקא פסח קרי ליה שבת ולא שום יו"ט אחר ועוד דדוקא כשמדבר ממחרת השבת קרי ליה שבת נראה דהטעם משום דמאז יציאת מצרים עושין ישראל את המצות זכר ליציאת מצרים ועד אז עשו הכל זכר למעשה בראשית נמצא דיציאת מצרים נעשית עיקר הסיבה לקיום המצות דומיא דמה שהיה מע"ב לפנ"כ וכמו שבמעשה בראשית הסימן של האמונה בה הוא השבת כמ"כ נקרא החג שמזכיר יצ"מ בשם שבת דשוין בחינתם זל"ז דהמאמין בחג הפסח מראה שמאמין ביצ"מ וכ"ז דוקא אח"כ לדורות בחינת ממחרת השבת כשעושה מצות על שם היציאה הזאת שמאמין בה אע"ג שכבר עברה מזמן

בקריאת התורה של חוה"מ

ביום ב' דחוה"מ אם כסף תלוה וגו' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה' (שמות כ"ג י"ז)

וביום ג' דחוה"מ ויאמר ה' אלח משה פסל לך וגו' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל וגו' (שמות ל"ד כ"ג). ויש לדייק למה לעיל בואם כסף תלוה וגו' כתוב לשון אל פני ואח"כ בפסל לך כתוב לשון את פני ואולי מכיון דבפסל לך כתוב האדון אלקי ישראל המראה על היחוד שייחד הקב"ה שמו על ישראל ע"כ כתוב את פני דמשמע דישראל עומדים ממש בפניו ית' בלי צורך להתקרב משא"כ באם כסף דכתוב שם רק האדון ע"כ כתוב אל פני ללמד דבעצם היה צריך לעמוד להתקרב אליו ית' אי לא היכן דהראה הקב"ה את חבתו המיוחדת לישראל לייחד שמו עליהם.

בין קריאת השירה בשביעי של פסח לבין קריאת עשרת

הדברות בשבועות

יש ששה שבועות אבל כשקוראין התורה על הסדר במשך השנה בכל שבת אז בין פרשת בשלח שבה קוראין את השירה לבין פרשת יתרו שבה קוראין עשרת הדברות יש רק שבוע אחד ויש בזה רמז דע"י התורה יכולין להגיע במהרה למדרגה שבסדר הימים לוקח זמן רב להגיע אליה.

בז' של פסח אומרים ישראל שירה בלי צורך של סיוע מלמעלה

שכבר הגיעו למדרגה של אמירת שירה בכח עצמם לבד אבל בא' של פסח עדיין היו בקטנות וכל ההגדה נאמרת באופן של כאן הבן שואל את אביו שעדיין אינו מסוגל לומר לבד אלא רק כשואל שהיו אז ישראל בדגא נמוכה מאד אחרי שנות גלותם מעורבים עם המצרים ואף דעשה הקב"ה נסים גדולים להוציאם זה היה שלא בזכות אלא באתערותא דלעילא ועי' בכתבי תלמידי האר"י שהכוס הראשון של קידוש על היין הוא בבחינת גדלות זו של מתנת חנם מלמעלה ושותין אותו בהסיבא אבל תיכף אחר כך יורדים וחוזרים למדרגתם הפחותה באכילת הכרפס שהוא ירק זול ונאכל בלא הסיבא לפי דעה זו של המקובלים ומש"ה גם רק בביהכ"נ אומרים הלל בברכה שעדיין עומדים לפני קידוש היום ועדיין גדלות עליונה שורה עליהם אע"פ שאינה כפי זכותם אבל על השולחן אומרים הלל בלי ברכה וגם מקוטע לשני חלקים לסימן חזרה לקטנות ואף בז' של פסח אע"ג שאומרים כבר שירה לבד מ"מ אומרים אותה בלשון עתיד אז ישיר וגו' דעדיין רק ז' ימים עברו מתחילת ספירת העומר ולא עלו במדרגה כ"כ בזמן קצר כזה ועיקר השירה בלשון הוה תבא בקבלת התורה שאז ישיגו גדלות בעבודת עצמם

בקריאת התורה בשביעי של פסח

ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך ללבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו וגו' (י"ד ה').

לכאורה תמוה דאי חשבו שברח העם א"כ לא שלחו אותו ומה התרעמו על ששלחו אותו ועוד וכי לא ידעו שיצאו ישראל ולמה צריך שיבא המגיד להגיד לפרעה ונראה דהוגד למלך מצרים כי באמת כבר ברח העם לפני שהם שלחו אותו ואז ראו דבטל כח הכישוף שהיה קיים במצרים שלא היה אפשר לצאת משם כמו שיסד הפייט כי סגורה ומסוגרת היא ולא ברח עבד משם מעולם וכיון דנתבטל עיכוב זה ויכלו לברוח נתרעמו על שהקב"ה הכה בהם כל בכור כדי שהם ישלחו אותם למה היה צריך להרוג את הבכורות כיון דבלא"ה היו יכולים לצאת ולברח וא"כ בקשו לעשות בהם נקמה על שהוכו מכת בכורות להכריחם לשלחם.

ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם וגו' וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' (שמות י"ד י').

וברש"י ד"ה ויצעקו תפשו אומנות אבותם וכו' וקצת תמוה למה כשהיו עדיין במצרים דכתיב שם פרשת שמות [ב' כ"ג] ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו וגו' לא מצינו שרש"י יפרש שתפשו אומנות אבותם [עי' תפארת שלמה שכבר הקשה כן] ועוד קשה דאח"כ כתיב פסוק ט"ו ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו ומפרש רש"י לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונים בצרה וכו' ולכאורה תמוה טובא וכי מצינו ענין יותר טוב ומועיל מתפילה בעת צרה ונראה דשתי התמיהות מתתרצות זו בזו דרק עתה לאחר שיצאו ישראל ממצרים והגיעו לפני הים וראו מצרים מתקרבים אחריהם וכבר ראו הניסים שעשה הקב"ה עבורם אז הוא דצעק אל ה' בסמכם על מה שגם האבות נהגו לעשות שהיו כבר קשורים במסורת שירשו מהם באמונה ובטחון אבל לפנ"כ כשהיו עוד במצרים כתוב רק ויצעקו ולא כתוב שם אל ה' דשם נכשלו בע"ז וע"כ השיב הקב"ה למשה מה תצעק עתה אלי כאן לא יועיל לצעוק ולהתפלל ולידבק במנהג וזכות האבות דכיון דבמצרים היו עובדי ע"ז ואליה התפללו נתקלקל כח תפילתם ונתקו א"ע מאומנות האבות ולא יועיל והעצה לחזור ולהתחבר לזכות האבות היא לנהוג כמותם במסירת נפש וע"כ אמר הקב"ה דבר אל בני ישראל ויסעו היינו ליסע לתוך הים באמונה דמסירות נפש לא הראו במצרים לע"ז ואם מראים מס"נ לעשות צווי ה' אז יתבטל הקטרוג ותהיה להם הצלה

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (י"ד ט"ו).

וברש"י ד"ה מה תצעק אלי למדנו שהיה משה עומד בתפלה אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפילה שישראל נתונים בצרה וכו' כעין זה מצינו בפ' בהעלותך כשהתפלל משה על מרים שרש"י אומר שהתפלל תפילה קצרה שאחותו נתונה בצרה לא עת להאריך בתפילה ונראה בביאור הענין דאי צריך להאריך בתפילה הוי סימן שאינה שגורה בפיו ואז יודע שאינה מרוצה כ"כ וצריך לעשות מעשים אחרים כדי להתרצות דרק כשתפילתו שגורה בפיו נענה ולזה די בתפילה קצרה לדעת שהיא מתקבלת כבמתני' דברכות ל"ד: לגבי רחב"ד שאמר אם שגורה תפילתי בפי יודע אי שהוא מקובל וכו' ע"ש.

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (י"ד ט"ו).

ופירש"י ישראל נתונים בצרה לא עת להאריך בתפילה וכו' תמוה וכי מה יכול להועיל יותר מתפילה והנה במדרש תנחומא קי"ד ט' דריש אקרא דכתיב הים ראה וינס מה ראה ראה ארונו של יוסף דאצל יוסף כתיב וינס ויצא החוצה ע"כ

נס הים מפניו שגם הוא נס מפני יצרו ע"ש והיינו דהוא עשה מעשה שלמעלה מדרך הטבע גם הים עשה למעלה מדרך הטבע [אגב אורחין יש כאן לשון נופל על לשון דקרה כאן נס בקריעת הים לפי שיוסף נס ולא הניח ליצרו לשלוט עליו ואולי לשתי הלשונות יש שרש אחד] ומ"מ מובן דתפילה לא סגי ואינה יכולה לעזור היכן דצריך דבר שלמעלה מדרך הטבע

ולא קרב זה אל זה כל הלילה (י"ד כ').

בבעה"ט מביא מסורה דרק בעוד מקום אחד לבד מצינו בכל הכתובים לשון זה אל זה והיינו לגבי המלאכים דכתיב וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו' וממשיך בעה"ט דבזה מרומז הא דאמרו ז"ל שבקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וכו' ופירוש לא קרב זה אל זה היינו אלו שנאמר עליהם במקום אחר וקרא זה אל זה כאן עיכבם ולא קרבו זה אל זה לומר קדוש וכו' ע"ש וכיון דאתא לידן האי מסורה היה נראה להסביר ההבדל שבין הני שני פסוקים דכאן כתוב ולא קרב זה אל זה ענין שלילי שלא קרבו זא"ז ושם כתוב וקרא זה אל זה דלהיפך שפיר קראו זא"ז והענין הוא דקירבה משתמע קירבה גשמית בגופים ובזה המרחק הוא עיכוב אבל קריאה הוי ענין רוחני בדעות ובזה אין המרחק עיכוב והענין מרומז גם בעצם כתיבת הני לשונות דהאות האחרונה של לשון קרא היא אל"ף והאות האחרונה של לשון קרב היא ב"ת וי"ל דאות אל"ף מרמז לאנכי ה' אלקיך דיבור ראשון של י' הדברות שהם רוחניות ואות ב"ת מרמז לאות ראשונה של בראשית ברא אלקים תחילת הבריאה הגשמית.

והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וגו' (י"ד כ"ט).

לכאורה היה הקב"ה יכול לעשות לישראל נס שילכו על הים בלי לבקוע אותו דבלא"ה קפאו תהומות בלב ים ונעשו קשים וראוים לילך עליהם ועוד דאפילו ישארו בלחותם וכי מי שאמר לילך על היבשה לא יכול לומר לילך על המים אלא דרמז להם בבקיעת הים שנחלק לימין ולשמאל שיש לישראל תמיד לעבוד את ה' בדרך סור מרע שהוא השמאל ועשה טוב שהוא הימין ובדרך זו יש גם לומר דבליל הסדר הוא הטעם של יחץ לחלק ולבקע עיקר המצה לשני חלקים שחלק אחד מטמינים לעתיד לאפיקומן לסימן עשה טוב ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שישאר טעם מצה זו בפיו לזכור כוונות טובות שהיו לו בליל התקדש חג וחלק אחד מחזירים לקערה לסימן סור מרע דעל מצה שבורה זו מברכים ברכת אכילת מצה שדרכו של עני בפרוסה שיזכור שהוא עני במעשים שצריך לתקנם בקיום מצות הלילה.

ויושע וגו' וירא ישראל את מצרים וגו' וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו וגו' (י"ד ל').

צריך לבאר למה מתחיל הפסוק בלשון יחיד וירא ישראל וממשיך בלשון רבים וייראו ויאמינו ועוד דמתחילה קרי

להו ישראל ואח"כ קרי להו העם ועוד למה מזכיר דוקא כאן האמונה שהאמינו במשה עבדו והנה ידוע דישראל הוא השם שנקראים אלה שהם במדרגה עליונה והעם הם אלה שהם במדרגה תחתונה וע"כ י"ל דאלו שהיו במדרגת ישראל הם היו כולם במדרגה אחת גבוהה של אמונה גדולה וע"כ נקראים כולם בלשון יחיד משא"כ אלו שנקראים העם והם קטני אמונה היו כל אחד במחשבה משלו לגבי מה שראה והיו בבחינת רבים ועוד היו גם צריכים לסיוע ממשה רבינו להבינם מה שראו וע"כ נתייחסה אמונתם אליו ועוד יש לחלק דלגבי הראיה אה"נ דהיו כולם שוים שכולם ראו אותו דבר הגדול וע"כ נקט הפסוק לשון יחיד וירא ישראל וגו' אבל היראה והאמונה שנולדה להם מראיה זו באה לכל אחד לפי מדרגתו שלו וע"כ נקט הפסוק בזה לשון רבים וייראו וגו' ויאמינו וגו'

וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו (י"ד ל"א).

קשה לכאורה כיון שראו את ה' הגדולה למה להם צורך באמונה הלא ריאה גדולה מאמונה ונראה דהאמונה קאי אמשה עבדו שרק עכשיו ראו שמשה עושה ע"פ ה' שכשהיו במצרים לא ראו כולם את משה בשעה שהיה מביא את המכות שהם היו בארץ גושן ומשה היה אצל פרעה רק ראו או שמעו מהמכות אבל לא ראו כחו של משה וכאן על שפת הים ראו כולם יחד האין משה קרע להם הים ע"פ ה' ומאז האמינו בו שהוא נביא אמת בכל אשר עושה ואומר וע"כ ממשיך הפסוק אז ישיר ובני ישראל וכו' דאע"ג דבאותה שירה היו דברי נבואה שלא ראו את הדברים בפועל וכגון שמעו עמים ירגזון וכו' נמגו כל יושבי כנען וכו' מקדש ה' כוננו ידיך וכו' אעפ"כ כיון שמשה שר לפניו שרו אחריו שכבר האמינו בו לגמרי בכל דבריו.

אז ישיר משה וגו' (ט"ו א').

עד שבאו ישראל לים סוף היו כל ניסי מצרים בדרך נתינה בחנם מאתערותא דלעילא לבד בלי עבודה משלהם ויכלו לחשוב שהנהגת העולם לאחר גאולתם תישאר במדה זו שהיא מדה שהיא למעלה משבע ימי הבנין ומרומזת במספר ח' ששם לא מגיעה עבודת האדם ושם שורין רק חסדים גמורים אבל בים סוף ראו שהחסדים הגמורים המרומזים במים נבקעו ולא נשארו שלמים וגם ראו שלא נבקע הים עד שירד נחשון בן עמינדב לתוכו והגיעו מים עד נפש אז הבינו דלא תמיד מתנהג העולם במדה עליונה זו אלא צריך גם עבודת האדם וע"כ שרו בלשון א'ז' שהבינו שמספר ח' הוא חיבור של א' עם ז' דהא דא' מתחבר עם הז' להיות ח' הוא רק היכן דכך עלה ברצון העליון ב"ה אבל בעצם יש א' ויש ז'

זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו (ט"ו ב'). מי שמחזיק את עצמו ואומר שהוא א-לי שלי אז מתקיים אצלו רק ואנוהו אבל מי שהוא ענוותן ותולה הגדולה באביו ואבותיו ואומר אלקי אבי עדיף טפי ממנו שאז מרוממו ית' דכל שמקטין את עצמו מגדיל כבוד שמים.

ה' ימלוך לעולם ועד (ט"ז י"ח).

ובתרגום אונקלוס ה' מלכותיה קאים לעלם וכו' ולכאורה יש להבין למה אם בא הפסוק בלשון עתיד ימלוך וגו' תרגם אותו אונקלוס בלשון הווה קאים וכו' ונראה לפרש ע"פ דברי הרשב"ם עה"ת על קרא דכתיב פ' שמות [ג' ט"ו] כה תאמר אל בני ישראל ה' וגו' זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר שהרשב"ם מבאר שם בלשון א"ת ב"ש [מטעם כבוד ה' הסתר דבר רצה להשאיר ביאורו סתום בדרך זו למי שלא יטרח לפענח] ענין שם הוי-ה ותוכן דבריו דשם הוי-ה מתחיל בלשון עתיד י-ה

אחרון של פסח

בקריאת התורה באחרון של פסח

שמור את חודש האביב ועשית פסח וגו' (דברים ט"ז א').

ואח"כ שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות ועשית חג שבועות וגו' חג הסוכות תעשה לך וגו' יש לדייק דאצל פסח ושבועות כתוב בתחילה ועשית ואח"כ שם החג אבל אצל סוכות כתוב שם החג ואח"כ תעשך לך ונראה דאצל פסח כתוב שמור את חודש האביב ואם לא נפל אביב של תקופה בניסן מעברין את אדר כדי שתבא התקופה בניסן וע"כ כתוב ועשית פסח עשיה לפני החג דתלוי החג בעשית ישראל לעבר או לא לעבר החודש וכן לגבי שבועות כתוב תחל לספור ועשית דהחג תלוי בספירה ואין לו לחג יום קבוע בחודש רק לאחר מ"ט יום שצריכים ישראל לספור מפסח וע"כ קדמה עשיה לחג משא"כ חג הסוכות שלא תלתה תורה אותו כאן בשום עשיה אחרת שצריכה שתקדים לקביעותו ע"כ הקדים הפסוק שם החג לעשיתו [ואפילו להני תנאי דס"ל בסנהדרין י"ג]. דמעברין על סוכות כדי שיחול בתקופת תשרי הרי למידין לה מדכתיב חג האסיף והאי קרא בפרשת משפטים הוא ואינו בפרשה דהכא]

מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבוע שבועות וגו' (ט"ז ט).

ענין ספירת העומר לעלות מקטנות של מצרים עד לגדלות ראויה לקבל התורה אלא דבלייל א' דפסח שבה יצאו ממצרים זכו לגדלות דרך מתנת חנם ולילה כיום יאיר ומיד ירדו ושוב התחילו לעלות בעבודת עצמם וכן חזרות כל בחינות אלו לדורות וי"ל דהענין מרומז בהאי קרא דהכא מהחל חרמש בקמה שקוצץ את הקומה שלו שזכה בה שלא בזכותו בליל א' וחוזר להיות עניו וקטן כפי מצבו האמיתי אז תחל לספור שבעה שבועות ולעלות.

בהפטרה

ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני (ישעי' י"ב א').

צריך להבין למה לעת"ל נודה לה' על היסורין שסבלנו בעה"ז והנה שלהי פ' החולץ ביבמות מ"ח: איתא מפני מה גרים בזה"ז מעונין ויסורין באין עליהם מפני שלא קיימו ז' מצות הני נח וכו'

ומסיים בלשון הווה ו-ה וע"כ אסור להגותו באותיותיו דא"א לנו בעוה"ז להשיג על אמיתתה את בחינת עוצם גילוי ה' שזה יתגלה רק לעתיד לבא וע"כ אומרים רק שם אדנות שנקרא זכר לשם הוי-ה [ועי' במש"כ בזה באורך בספרי קו"ד על שבועות סי' תתקל"ד בע"ה] ועתה מובן דגם הכא התורה אומרת ימלוך לשון עתיד דאין אנו משיגים בחינה זו בהוה אבל התרגום שהוא רק כעין זכר ללשון קודש יכול לומר לשון הוה כמו שאומרים שם אדנות מפני שהוא רק זכר לשם הוי-ה ובזכר אפשר לומר לשון הוה.

ורש"י מפרש שם וז"ל בעודן עובדי כוכבים ועד השתא לא איפרעו מינייהו דפורענות גנוזה להם לעת"ל אבל כשמתגייסין נפרעין מהם כדי למרק חובתן ע"ש ובזה מובן היטב גם הכא דלעת"ל יודו ישראל לה' על היסורין שסבלו בע"ז כשיראו גודל השכר השמור להם בעה"ב אחרי שכבר שילמו עבור כל העבירות שבידם בעה"ז שע"ז שב אף ה' מהם ותהיה להם נחמה על העבר.

ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (י"א א').

משמע כאן דאם החוטר יוצא מהגזע היינו שאין היציאה מעומק השורש אז הוי רק יוצא ונשאר כמו שיצא אבל אם בא משרשיו אז יפרה שעושה פרי ומתגדל וכע"ז יש לדייק גם מנוסח התפילה של ימים נוראים דאמרין וצמיחת קרן לדוד עבדיך ועריכת נר לבן ישי משיחך דאם הוא מייחסין אותו רק לדוד אז אינו אלא בבחינת צמיחת קרן שאחרי שגדל עומד כמות שהוא אבל אם מייחסין אותו לבן ישי והדורות למעלה מדוד אז הוא בבחינת נר שמאיר סביבו דשורש של משיח נשרש כבר ביהודה שהמלכות ניתנה לו כבר ע"י יעקב אבינו כשנזדווג עם לאה וע"י יחוס זה מתחזק כחו ביותר.

לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעת את ה' כמים לים מכסים (י"א ט).

יש להבין למה רק לענין סור מרע של לא ירעו ולא ישחיתו הוא דתרד לעתיד לבא דעת את ה' בעולם ולמה לא מוזכר גם שתועיל דעת זו לעשות טוב וצדקה וחסד וכו' ועוד יש להבין למה נמשל דעת את ה' שלעתיד לבא דוקא למים שמכסים קרקע הים ואולי יש לומר דהנה קרקע הים אינו שוה בכל מקום אלא יש מקומות גבוהים ומקומות נמוכים בו אלא שהמים המכסים אותו למעלה הם תמיד שוים דכך הוא טבע המים ועל ידם לא נראה האיק הקרקע משתנה מלמטה וה"ה הדעת של לעתיד לבא לא יהיה שוה אצל כל אחד ואחד אבל עכ"פ בדבר אחד יהיה הדעת שוה שלא ירעו ולא ישחיתו היינו דאפילו פחותי הערך יהיה להם לכה"פ דעת עד כדי כך ולגבי זה דוקא הוא דנמשל למים שמכסים קרקע הים אבל יהיו ודאי גם כאלה שיהיה להם דעת גדולה של הכרת הבורא ויעשו הטוב בצורה מרוממת הרבה יותר.